

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Історичний факультет

Кафедра нової та новітньої історії

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до дипломної роботи

бакалавра

на тему: «Італійське «економічне диво»: соціально-економічний розвиток
Першої республіки у 1948-1962 рр.»

Виконала: студентка IV курсу
денної форми навчання
напряму підготовки (спеціальності)
032 «історія та археологія»
Кримова Злата Вадимівна

Керівник: к.і.н., доц.
Страшнюк Сергій Юрійович

Рецензент: д.і.н., проф.
Станчев Михайло Георгійович

Харків – 2019

Зміст

Вступ.....	3
Розділ 1. Перехід Італії від фашистської диктатури до демократії (1945–1948 рр.)	
1.1. Соціально-економічне становище і дефашизація країни після Звільнення..	12
1.2. Політична боротьба та конституювання Першої республіки.....	35
Розділ 2. Головні чинники та проблеми господарського росту кінця 1940-х–початку 1960-х років.	
2.1. Роль плану Маршала у відновленні національної економіки.....	45
2.2. Аграрна реформа та створення «Каси Півдня».....	53
2.3. Інститут промислової реконструкції (IRI) та підйом індустріального сектору.....	59
Розділ 3. Вплив євроінтеграції на соціально-економічний розвиток Італії	
3.1. Участь у створенні та діяльності Європейського об'єднання вугілля і сталі.....	64
3.2. Римські договори 1957 року та їх імплементація.....	68
3.3. Вступ до Організації економічного співробітництва та розвитку.....	73
Висновки.....	76
Список джерел та літератури.....	79
Резюме.....	86

Вступ

Друга світова війна завдала тотальної шкоди Західній Європі. Зруйновані країни втратили свою колишню провідну роль у світовій політиці, економіці та військово-політичній сфері. Населення страждало від гострої нестачі продовольства, житла, промислових товарів. Тільки у 1949 р. промислове і сільськогосподарське виробництво капіталістичної Європи змогло повернутися до рівня 1940 року. Особливо постраждали країни, які брали участь у бойових діях на боці Німеччини, до яких відноситься й Італія. Післявоєнне ослаблення західноєвропейських країн і відновлення ними свого національного господарства, для якого потрібні були великі грошові ресурси, паралельно супроводжувалося посиленням економічної потужності Сполучених Штатів Америки. Вони виявилися єдиною великою капіталістичною державою, яка за роки своєї участі у війні не тільки не ослабла, а навпаки ще більше посилилася в економічному та військовому плані. Їх населення та територія не постраждали ані від військових дій, ані від іноземної навали. Це дало можливість США досягти небувалих темпів розвитку, виробляючи більше половини всієї промислової продукції у світі.

Нові економічні та політичні реальності, з якими зіткнулася світова спільнота, викликали посилення економічної взаємозалежності держав. Організація Об'єднаних Націй надавала всебічну допомогу країнам, які постраждали від бойових дій. Однак, нестача фінансів практично паралізувала міждержавну торгівлю в регіоні, не кажучи вже про світовий ринок. В цей же час Америці, аби запобігти національному перевиробництву, гостро були потрібні ринки збуту. Для вирішення цієї проблеми і була висунута ідея допомогти відновити європейську економіку, щоб зробити країни Європи платоспроможними покупцями американських товарів.

Італія, будучи батьківщиною фашистського руху, сильно вплинула на світовий хід історії у середині 20 століття. Уклавши перемир'я з британсько-американським командуванням і оголосивши війну Німеччині, країна виявилася розділена лінією фронту: Північ була окупована німцями, а на Півдні

базувалися союзні війська. Це призвело до остаточного руйнування місцевої промисловості, оскільки обидві сторони вели цілеспрямовану атаку по великим підприємствам на всій території країни. У підсумку, після війни італійська економіка і виробництво перебували в стані тотального розорення, а золотий запас був майже вичерпаний. Тому особливо цікавим є той факт, що Італії вдалося в досить стислий термін відновити свої позиції і вже до 1960-х років за економічними показниками зайняти місце в одному ряду з провідними державами.

Таким чином, **актуальність** теми даного дослідження в 2021 році обумовлена відразу декількома причинами. По-перше, пандемія Covid-19 спровокувала потужну економічну кризу в багатьох розвинених країнах. По-друге, часто відбуваються загострення міжнародної обстановки, що супроводжуються локальними бойовими конфліктами (у Нагірному Карабасі, на Донбасі, в Ізраїлі). Італійський досвід відновлення зруйнованої промисловості та економіки після Другої світової війни, а також налагодження взаємовідносин на світовій арені залишається актуальним та може бути застосований у наш час.

Також варто відзначити, що у розділі №3 розглядається поетапний процес євроінтеграції та його вплив на соціально-економічний розвиток Першої республіки. Ця частина дослідження також особливо актуальна для України, яка виявляє активне бажання вступити до Європейського Союзу. До того ж, Європейське співтовариство з атомної енергії та Організація економічного співробітництва та розвитку функціонують і досі, тому варто проаналізувати їх структуру та результати діяльності.

Об'єктом даної дипломної роботи виступає італійське «економічне диво».

Предметом дослідження є роль демократизації, італо-американського співробітництва та євроінтеграції у соціально-економічному розвитку Італійської республіки в 1948-1962 роках.

Хронологічні межі роботи охоплюють період з 1 січня 1948 року по 1962 рік, де нижньою рамкою виступає набуття чинності Конституції Італійської Республіки, а верхньою – початок нового етапу в історії Італії, який ознаменувався переходом уряду до політики лівоцентризму (у лютому 1962 року), а також зниженням темпів економічного розвитку. Автор у рамках проведеного дослідження допускає вихід за нижню хронологічну межу для розгляду передумов економічного зростання країни.

Територіальними межами дослідження є територія Італійської республіки у період 1948-1962 рр., тобто така, що була затверджена за Паризьким мирним договором 10 лютого 1947 року¹. Джерельна база представлена різними документами англійською, італійською та російською мовами, які можна розділити на 3 групи: 1) міжнародні договори; 2) внутрішньодержавні закони; 3) статистичний матеріал.

До першої групи джерел належать документи, що активно вплинули на зовнішню політику Італії. Наприклад, «Коротке військове перемир'я»², «Довге перемир'я»³, Декларація урядів СРСР, Великобританії і США про визнання Італії спільно воюючою державою (1943)⁴, які поклали початок демократизації країни і визначили хід подальших післявоєнних перетворень.

Одним з найважливіших джерел, використаних при проведенні даного дослідження, є план Маршалла⁵. Він передбачав укладення двосторонніх договорів про надання допомоги між США та 16 державами Західної Європи. Для Італії він складався з дванадцяти статей і додатка, а тривалість обмежувалась до 30 червня 1952 року.

¹ Treaty of Peace with Italy. Paris, 10 February 1947. P.237.

URL:<https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%2049/v49.pdf> (дата звернення: 30.10.2020)

² Краткое военное перемирие. URL:<https://avalon.law.yale.edu/wwii/italy01.asp> (дата звернення: 30.04.2021)

³ Condizioni aggiuntive di armistizio con l'Italia. URL:http://www.cassibilenelmondo.it/Lungo_armistizio.htm (дата звернення: 05.05.2021)

⁴ Декларация об Италии, 1943// Советско-американские отношения во время Великой Отечественной войны, 1941-1945: Док. и материалы в 2 т. Т. 1. 1941-1943 / М-во иностр. дел СССР. — М.: Политиздат, 1984. — С.407.

⁵ Foreign Assistance Act of 1948. Sec. 122, P. 155.

URL:http://www.marshallfoundation.org/library/documents/Marshall_Plan/Reports/Foreign_Assistance_Act_of_1948.pdf (дата звернення: 03.01.2021).

Наступний ключовий документ цього періоду – Північно-Атлантичний договір (1949)⁶, укладений з метою об'єднати зусилля для колективної оборони і збереження миру. Також велике значення мали основні документи процесу європейської інтеграції, а саме договір про заснування Європейського об'єднання вугілля і сталі (1951)⁷, Римські договори 1957 року, що стосуються митного союзу та атомної енергетики⁸, а також Конвенція про Організацію економічного співробітництва та розвитку¹⁰.

Основним документом другої групи джерел виступає Конституція Італії¹¹, що вступала в силу з 1 січня 1948 року. Вона стала значним завоюванням на шляху післявоєнного перетворення італійської держави від фашистської диктатури до демократії, закріпила ліквідацію монархії, затвердила вищі органи держави, порядок їх формування та функціонування, права і обов'язки громадян тощо. Перша стаття проголошує Італія демократичною республікою.

Ще одним важливим джерелом виступає прийнятий 10 серпня 1950 року Закон № 646 про створення спеціального державного органу – «Каси Півдня» (Cassa per il Mezzogiorno)¹², зусилля якого були спрямовані на економічний та соціальний прогрес південної Італії, наприклад, будівництво в Калабрії та на Сицилії металургійних заводів, спорудження нафтохімічного комплексу, автостради, прокладення газопроводу.

⁶ The North Atlantic Treaty, 04 April 1949.

URL: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm?selectedLocale=en (дата звернення: 13.01.2021)

⁷ Treaty establishing the European Coal and Steel Community.

URL: https://www.cvce.eu/obj/treaty_establishing_the_european_coal_and_steel_community_paris_18_april_1951-en-11a21305-941e-49d7-a171-ed5be548cd58.html (дата звернення: 04.05.2021).

⁸ Trattato che istituisce la Comunità Economica Europea e documenti allegati.

URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/IT/TXT/PDF/?uri=CELEX:11957E/TXT&from=EN> (дата звернення: 18.05.2021)

⁹ Treaty establishing the European Atomic Energy Community. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:xy0024&from=EN> (дата звернення: 18.05.2021)

¹⁰ Convention on the organization for economic cooperation and development // Organization for economic cooperation and development. Paris: OECD. 1965. P. 43-50.

¹¹ Constitution of the Italian Republic.

URL: http://www.senato.it/documenti/repository/istituzione/costituzione_inglese.pdf (дата звернення: 23.10.2020).

¹² Legge 10 agosto 1950, n. 646 recante: "Istituzione della Cassa per opere straordinarie di pubblico interesse nell'Italia meridionale (Cassa per il Mezzogiorno)

URL: <http://www.consiglioregionale.calabria.it/upload/istruttoria/Legge%20n%20646-1950.pdf> (дата звернення: 20.01.2021).

У Сполучених Штатах Америки був прийнятий закон «Про надання допомоги іноземним державам» (1948), який по суті привів план Маршалла у дію. Він передбачав створення Адміністрації з економічного співробітництва для управління програмою допомоги з США.¹³ У країнах Західної Європи створювалися спеціалізовані органи – Місії з економічного співробітництва, голови яких отримували інструкції безпосередньо з американської Адміністрації, відповідальні перед нею та повинні були своєчасно звітувати про свою роботу перед головами американських дипломатичних місій, розташованих у відповідній країні.¹⁴ У 1951 році він був замінений на закон «Про взаємне забезпечення безпеки»¹⁵. Аналіз цих джерел демонструє механізм здійснення допомоги з боку США іншим країнам після Другої світової війни, умови її надання і цілі американського уряду в боротьбі проти лівих сил у всьому світі.

Третя група джерел представляє собою велику збірку статистичного матеріал стосовно обсягів і напрямків економічної допомоги Італії з боку США за планом Маршалла, дає можливість проаналізувати, наскільки успішними були ті чи інші заходи для сприяння підйому італійської економіки. Статистичні дані активно використовувалися у контексті післявоєнного референдуму, завдяки якому Італія стала республікою, а також при розгляді результатів парламентських виборів, на яких протягом усього досліджуваного періоду більшість місць отримувала Християнсько-демократична партія. Її тривале правління підтверджувало бажання народу дотримуватися політики євроінтеграції та зближення зі Сполученими Штатами.

Історіографічна база представлена роботами італійських, американських, російських, радянських вчених. Для дослідження італійської

¹³ Закон об оказании помощи иностранным государствам 3 апреля 1948 г. // Хрестоматия по Новейшей истории: В 3-х т. М., 1960 – 1961. Т.3, ч. 1. М., 1961. С. 409.

¹⁴ Foreign Assistance Act of 1948. Sec. 109, p. 142.

URL:http://www.marshallfoundation.org/library/documents/Marshall_Plan/Reports/Foreign_Assistance_Act_of_1948.pdf (дата звернення: 03.01.2021).

¹⁵ Закон "О взаимном обеспечении безопасности" 10 октября 1951 г. // Хрестоматия по Новейшей истории в 3-х т. М., 1960-1961. Т. 3, ч. 1. М., 1961. С. 415-416.

економіки та промисловості до початку 1960-х років виявилися корисними роботи американського дослідника С.Клауса¹⁶ і праця Р.Ромео¹⁷. Так само актуальними були роботи італійських авторів про боротьбу за звільнення країни від німецьких окупантів у 1943-1945 рр.,¹⁸ адже вони відображають прагнення народу до дефашизації та демократизації.

Італійську зовнішню політику перших повоєнних років і вибір між європеїзмом і атлантизмом на користь останнього характеризує у своїй роботі Дж.Пратті¹⁹. Участь Італії у перших етапах європейської інтеграції детально описано в роботах Р.Вентрескі²⁰, яка особливу роль у цьому приділяє Європейській організації економічного співробітництва. Також були використані праці, в основному присвячені аналізу діяльності Європейського співтовариства вугілля і сталі^{21,22,23}, адже воно проклало шлях подальшим інтеграційним процесам в регіоні, наприклад, підписанню Римських договорів, а його інститути стали основою для наступних організацій.

У російській історіографії можна відзначити роботу І.В.Григор'євої, присвячену історії італійської держави та її зовнішній політиці у XX столітті²⁴. Американську зовнішньополітичну діяльність описував Е.А.Іванян²⁵. Монографії про італо-американські відносини після Другої світової війни і про участь Італії у плані Маршалла досить обмежені²⁶.

¹⁶ Clough S.B. The Economic History of Modern Italy. N.Y., Columbia University Press, 1964. – 458 p

¹⁷ Romeo R. Breve storia della grande industria in Italia, 1861-1961. Bologna, 1972. – 375 p.

¹⁸ Secchia R. PCI e la guerra di liberazione (1943-1945). Milano, Istituto G.G. Feltrineli, 1980. – 370 p.

¹⁹ Pratti G. Italian Foreign Policy, 1947-1951. Alcide De Gasperi and Carlo Sforza between Atlanticism and Europeanism. Bonn, 2006. – 63 p.

²⁰ Ventresca R. Prove tecniche d'integrazione. L'Italia, l'Oece e la ricostruzione economica internazionale (1947-1953). Milan: Franco Angeli, 2017.

²¹ Diebold W. The Shuman Plan: A Study in Economic Cooperation 1950-1959. New York: Praeger, 1959.

²² Gowland D., Dunphy R., Lythe C. The European Mosaic : Contemporary Politics, Economics and Culture. Harlow: Pearson Education, 2006.

²³ Dinan, D. Ever Closer Union: An Introduction to European Integration. London: Palgrave Macmillan, 2005

²⁴ Григор'єва І.В. Італія в XX веке. М.: "Дрофа", 2006. – 256 с.

²⁵ Иванян Э.А. История США. М.: "Дрофа", 2008. – 571 с.

²⁶ Hughes H. S. USA and Italy. Massachusetts, 1953. – 213 p.; Raftopoulos R. Italian Economic Reconstruction and the Marshall Plan. A Reassessment. PIFO Occasional Papers No.3/2009. Geissen, 2009. -18 p.

Дослідженню італійської історії присвятив свою роботу Ю.П.Лісовський²⁷, де приділив увагу вивченню економічної, політичної та соціальної обстановки у період катастрофи фашизму та післявоєнний час, охарактеризував розвиток буржуазно-демократичних інститутів Італії того часу. Н.П.Комолова у своїх працях описувала основні етапи новітньої італійської історії, боротьбу Опору проти гітлерівської окупації та його вплив на політичний розвиток країни, історію Італійської компартії²⁸. Н.К.Арбатова вивчала післявоєнну внутрішню і зовнішню політику Італії, її формування та здійснення в рамках західного світу в ЄЕС і співпраці з США в НАТО²⁹.

Для проведення наукового дослідження також використовувалися інтернет-ресурси.

Мета роботи полягає у дослідженні на основі аналізу джерел та літератури виникнення італійського «економічного дива», а також виявлення його внутрішніх та зовнішніх причин.

Для досягнення мети були поставлені такі **завдання**:

- дослідити економічний стан Італії та оцінити збитки, нанесені бойовими діями;
- проаналізувати зовнішньополітичні наслідки Другої світової війни для Італії;
- розглянути процес встановлення італо-американських відносин;
- дослідити соціально-політичну ситуацію в Італії на момент її приєднання до плану Маршала, виявити основні цілі, напрямки та наслідки його діяльності;

²⁷ Лісовский Ю.П. Италия: от фашизма к демократии. М.: "Наука", 1990. – 288 с.

²⁸ Комолова Н.П. Движение Сопротивления и политическая борьба в Италии (1943 – 1947). М.: "Наука", 1972. – 443 с.; Она же. Идеи и программы партий итальянского Сопротивления // Проблемы итальянской истории 1972 г./ Отв. ред. С.Д. Сказкин. М.: "Наука", 1972 г. – С. 236 – 262; Она же. Новейшая история Италии. М.: "Просвещение", 1970. – 319 с.

²⁹ Арбатова Н.К. Внешняя политика Италии. Процесс формирования и осуществления. М., "Наука", 1984. – 224с.

- розглянути передумови розробки с США плану післявоєнної економічної допомоги Європі;
- проаналізувати причини створення «Каси Півдня», а також результати її діяльності;
- оцінити діяльність Інституту промислової реконструкції в повоєнний час;
- розглянути причини початку євроінтеграції;
- проаналізувати Договори про створення Євратому, ЄЕС, ЄОУС та оцінити їх реалізацію.

У роботі були використані такі **методи** як порівняно-історичний і хронологічний. Основними методологічними принципами – історизм та наукова об'єктивність. Також застосовувався статистичний аналіз, метод узагальнення даних.

Наукова новизна роботи полягає в дослідженні соціально-економічного розвитку Італії в 1948-1962 рр. через аналіз ролі італо-американського співробітництва та євроінтеграційних процесів. Економічні та соціальні перетворення в країні розглядаються як результат впливу США шляхом залучення Італії до Програми відновлення Європи.

Структурно робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку джерел і літератури та резюме українською та англійською мовами. Базується на хронологічному принципі дослідження. Кількість глав обумовлена етапами соціально-економічного розвитку Італії від післявоєнного відновлення до вищої точки.

Перший розділ присвячений відбудові Італійської промисловості, мирному врегулюванню і переходу до республіканської форми правління. На початку 1948 року набуває чинності Конституція, яка закріпить успіхи дефашизації і завершить формування Першої республіки. У другому розділі йдеться про активне реформування промисловості за допомогою коштів, отриманих за планом Маршалла. Також увага приділяється причинам відсталості Півдня Італії і необхідним заходам для його подолання. Третя глава

присвячена передумовам, початку та подальшому поглибленню процесу євроінтеграції.

У **висновках** підводяться підсумки проведеного дослідження.

Розділ 1. ПЕРЕХІД ІТАЛІЇ ВІД ФАШИСТСЬКОЇ ДИКТАТУРИ ДО ДЕМОКРАТІЇ (1945-1948 рр.)

1.1. Соціально-економічне становище і дефашизація країни після Звільнення

Друга світова війна була найбільш руйнівною і спустошливою за всю попередню світову історію. Жодна країна, яка брала участь у ній, не уявляла якими наслідками обернеться ця боротьба за черговий переділ світу і розподіл сфер впливу між провідними світовими державами. Величезної шкоди було завдано всім – і країнам-переможницям, і тим більше переможеним державам фашистської осі.

Протягом війни Італія поступово втрачала самостійність не тільки в політичному, але й в економічному плані – вона ставала все більш залежною від гітлерівської Німеччини, яка встановила контроль за промисловими підприємствами, залізницями, державно-економічними органами, засобами масової інформації тощо. Проводилося вивезення до Німеччини не тільки життєво необхідних продуктів, а й кваліфікованої робочої сили в примусовому порядку.

Для режиму Муссоліні війна обернулася низкою військових катастроф. Армії не вистачало танків та протитанкових гармат, а також одягу, їжі, транспортних засобів і палива. Поставки не могли безпечно транспортуватися в Північну Африку або Росію. Італійські фабрики не могли виробляти зброю без сталі, вугілля або нафти, яких зазвичай дуже не вистачало. Навіть коли сировина була доступна, виробництво було обмежене, тому що фабрики Італії зазнали важких бомбардувань Військово-повітряними силами Великобританії з 1940 по 1943 роки. Наприклад, у серпні 1940 року були скинуті бомби на міланські заводи Innocenti (машинобудівний) і Caproni (літакобудівний). Під час операції «Грог» у лютому 1941 року британці бомбили Геную і Спецію –

великі порти та промислові центри³⁰. Восени 1942 року була розпочата кампанія бомбардувань трьох міст італійського «промислового трикутника»: Мілана, Турина і Генуї. У 1943 році було пошкоджено декілька найважливіших заводів, серед яких і найбільші машинобудівні – Alfa Romeo, Caproni, Isotta Fraschini та Breda.³¹

Все виразніше виявлялися негативні наслідки участі Італії у війні на боці гітлерівської Німеччини: корупція в державному і партійному апараті, зростання цін та економічний занепад країни, масове безробіття і т.д.³² Ще в березні 1942 року хлібна норма в день на людину становила всього лише 150 грам.³³ Було введено нормування електроенергії, діяв чорний ринок, скоротився продаж товарів широкого вжитку, що, втім, не зачіпало привілейовані верстви суспільства. До весни 1943 року великі фабрики Мілана і Турину припинили свою роботу, населення країни голодувало.

Таке положення активно підривало авторитет Муссоліні не тільки серед народних мас, а й серед фашистських функціонерів. Останньою краплею став успіх військ союзників, що склалися в основному з американських, британських та канадських частин і підрозділів, у Сицилійській операції, яка почалася в ніч з 9 на 10 липня 1943 року. Незважаючи на погані погодні умови, союзники змогли здійснити висадку десанту і почати активне просування вглиб острова. Опір італійців був вкрай слабким. Вже через тиждень Черчілль у листі Рузвельту зазначав, що Сицилійська кампанія розгортається набагато успішніше, ніж очікувалося.³⁴ 19 липня 1943 року відбулося 2 події, які вирішили долю Муссоліні – зустріч дуче з Гітлером, який був дуже незадоволений постійними поразками італійської армії, одночасно з якою понад 500 американських бомбардувальників почали бомбардувати Рим.

³⁰ Sherman S. British Battleship of WW1 and WW2.

URL:<http://acepilots.com/ships/malaya.html> (дата звернення: 25.04.2021)

³¹ Colombo M. I bombardamenti aerei su Milano durante la II Guerra mondiale.

URL:<http://www.storiadimilano.it/Repertori/bombardamenti.htm> (дата звернення: 25.04.2021)

³² Лисовский Ю.П. Италия: от фашизма к демократии. М. 1990. С. 57.

³³ Комолова Н.П. Новейшая история Италии. М., 1970. С. 135.

³⁴ Секретная переписка Рузвельта и Черчилля в период войны/Пер. с англ. М., 1995. С. 410-411.

У ніч з 24 на 25 липня відбулося засідання Великої фашистської ради, на якому була прийнята резолюція Діно Гранді, що складалася з трьох частин: перша проголошувала необхідність об'єднання всього народу для захисту свободи батьківщини та незалежності, друга закликала до відновлення дофашистських державних органів і законів, а у третій Рада просила короля згідно зі статтею 5 конституції прийняти верховну цивільну та військову владу.³⁵ «За» проголосувало 19 членів (Ачербо, Альбіні, Альф'єрі, Балелла, Бастіаніні, Біньярді, Боттаї, Чіанетті, Чіано, Де Боно, де Марсіко, Де Стефані, Де Веккі, Федерзоні, Готтарді, Гранді, Маріnellі, Парескі, Россоні), «проти» – 7 (Біггіні, Буффаріні-Гуїді, Фарінначчі, Фраттарі, Гальб'яті, Полвереллі, Скорца, Трінгалі-Казанова) та 1 утримався (Суардо). По суті, це означало відсторонення дуче.³⁶

Вже о 9 ранку 25 липня 1943 року король Віктор Еммануїл III повідомив маршалу П'єтро Бадольо, що з 29 липня він буде займати пост прем'єр-міністра замість Муссоліні. Цього ж дня ввечері король запросив до себе дуче, повідомив про своє рішення щодо нового глави уряду, а після передав його під арешт. Також були заарештовані керівники фашистської партії, які знаходилися у столиці. Цей державний переворот увійшов в історію як «25 липня» (італ. 25 Luglio).

Німецьке керівництво дізналося про арешт Муссоліні через пару годин і було дуже обурене. Гітлер доручив Отто Скорцені звільнити його: «Вчера предали Муссолини, и король приказал арестовать его. Дуче является не только моим союзником, но также и другом. Я уверен, что новое итальянское правительство поменяет фронт и передаст Муссолини англо-саксам. Они сначала предали, а затем продали его. Я должен предупредить это. Необходимо узнать, где содержится дуче, и освободить его. Вот чего я жду от вас, Скорцени. Я выбрал вас, так как убежден, что вам удастся это сделать. Вы должны

³⁵ L'Ordine del giorno Grandi - 25 luglio 1943. URL:<https://www.anpi.it/storia/283/lordine-del-giorno-grandi-25-luglio-1943> (дата звернення: 25.04.2021)

³⁶ История дипломатии: в 5 т. // Громыко А.А., Земсков И.Н. (ред.) Т. 4. Дипломатия в годы второй мировой войны. М.: Государственное издательство политической литературы, 1975. С.369.

выполнить эту операцию, потому что в настоящий момент она является самой важной для ведения войны. [...] Вы будете переведены в Люфтваффе, в распоряжение генерала Штудента, который сразу ознакомит вас с некоторыми деталями операции. Я не хочу, чтобы Италия стала ловушкой для моих солдат. Необходимо предотвратить возможность совершения фальшивыми друзьями их гнусного дела. Я лично поручаю вам миссию по обнаружению места заключения Муссолини и освобождению его оттуда, целого и невредимого. Необходимо действовать быстро, очень быстро».³⁷

По італійському радіо 25 липня о 22:45 було передано повідомлення про відставку Муссоліні.³⁸ Народні маси вийшли на вулиці, почалися активні антифашистські демонстрації. Вже наступного дня, 26 липня, в країні оголошується надзвичайний стан і вводиться комендантська година. Починаються розстріли мирних акцій військовими та поліцією.³⁹ У свою чергу король Італії та маршал Бадольо почали запевняти Гітлера, що «війна триває», сподіваючись приспати його підозри, а самі в цей час зайнялися підготовкою ґрунту для укладення перемир'я з ворогами Італії.⁴⁰

27 липня 1943 року було проведено перше засідання кабінету Бадольо, на якому було прийнято рішення заборонити Національну фашистську партію, а також Велику фашистську раду (іт. Gran Consiglio del Fascismo), Палату фасцій та корпорацій (іт. Camera dei Fasci e delle Corporazioni), Спеціальний трибунал безпеки держави (іт. Tribunale speciale per la sicurezza dello Stato). Це рішення було затверджено Декретом про заборону націонал-фашистської партії від 2 серпня 1943 року. Таким чином, почалися вживатися заходи щодо дефашизації країни.⁴¹

Повалення Муссоліні призвело до активізації діяльності партій, які були

³⁷ Цит. за: Скорцени О. Неизвестная война. Минск: Попурри, 2012. – С. 266-267.

³⁸ Сообщение по радио о смещении Муссолини с поста главы правительства 25 июля 1943 г. // Хрестоматия по Новейшей истории: в 3-х т. М., 1960-1961. Т.2: 1939-1945. Документы и материалы. М.: "Издательство социально-экономической литературы", 1960. – С.321.

³⁹ Tamara A. Due anni di storia, 1943 - 1945 (Vol I). Roma, 1948. P. 47.

⁴⁰ Доллман Е. Переводчик Гитлера. Десять лет среди лидеров нацизма. 1934-1944. М.: Центрполиграф, 2008. – С.65

⁴¹ Tamara A. Due anni di storia, 1943 - 1945 (Vol I). Roma, 1948. P. 150.

заборонені при його владі. Ще у жовтні 1941 року 3 антифашистські партії Італії – Комуністична, Італійська соціалістична і рух «Справедливість і свобода» (з липня 1942 року – Партія дії) – уклали угоду про спільну боротьбу проти фашизму та заснували Комітет дії з об'єднання італійського народу.⁴² У 1942-1943 роках ці партії створили мережу своїх організацій у підпіллі, безпосередньо в Італії. 3 березня 1943 року в Ліоні був прийнятий Маніфест Комітету дії, в якому були викладені головні цілі об'єднання – «разорвать союз Италии с гитлеровской Германией, добиться заключения сепаратного мира до того, как Италия будет разгромлена, свергнуть фашистскую диктатуру и восстановить итальянское государство на базе демократии и свободы».⁴³ У цей же період король виступив із заявою про продовження війни. Це не влаштовувало антифашистів, кількість прихильників яких активно зростала, тому вже 26 липня вони провели збори в Мілані, а 27 липня і 2 серпня – в Римі. Таким чином почалося оформлення опозиції, до вимог якої додалося повалення уряду Бадольо.

Серпень 1943 року для Італії виявився максимально важким. Союзники продовжували бомбардування (основні цілі – Турин, Мілан та Рим), німці стягували війська до кордонів та готувалися до наступу, країна була охоплена антифашистськими демонстраціями, які намагалася придушити армія. Авторитет уряду продовжує падати, весь місяць велися переговори з Союзниками про капітуляцію. 19 серпня в Лісабоні генерал Джузеппе Кастеллано таємно зустрівся з американським генералом Уолтером Беделлом Смітом, який надав йому текст перемир'я з 12 пунктів, складений генералом Ейзенхауером, верховним головнокомандувачем союзними військами в Європі. На зустрічі були присутні посол Великобританії Рональд Кемпбелл та бригадний генерал Кеннет Стронг. У підсумку, 3 вересня на Сицилії Кастеллано і Сміт від імен відповідно Бадольо та Ейзенхауера підписали

⁴² Il comunismo italiano nella seconda guerra mondiale. Rome: Editori Riuniti, 1963. P. 163.

⁴³ Цит. за: 30 лет жизни и борьбы Итальянской коммунистической партии. Сборник статей и документов, М., 1953 С.488 - 489.

«Коротке військове перемир'я», яке означало беззаперечну капітуляцію Італії.⁴⁴

8 вересня 1943р. прем'єр-міністр оголосив по радіо про вихід Італії з війни на боці Німеччини.⁴⁵ Капітуляція італійських збройних сил дозволила Вермахту відреагувати на так звану «зраду». Німецькі диверсанти захопили ставку Верховного командування Італії, розташовану в Монте-Ротондо, в околицях Риму, та без опору захопили в полон 35 генералів і близько 100 старших офіцерів. Віктор Еммануїл III та уряд Бадольо втекли з Риму на південь країни, під захист англо-американських військ. 12 вересня під командуванням Отто Скорцені група парашутистів Вермахту провела операцію «Дуб» у готелі «Кампо Імператоре», на вершині гори Гран-Сассо та звільнила Муссоліні. Італійські військові не чинили опору – «акція длилась всего лишь четыре минуты и обошлась без единого выстрела»⁴⁶. Дуче відразу ж відвезли до Мюнхена.⁴⁷

За лічені дні вся країна перетворилася на зону окупації. На території південніше Неаполя та на Сицилії, де висадилися англо-американські війська, функціонували урядові структури уряду маршала Бадольо. Підтримку йому надавали король Еммануїл III та королівська армія. Вермахт же окупував Північну і Центральну Італію. На цих територіях одразу ж розгорнулися опір і визвольний рух.

9 вересня 1943 року антифашистські партії Італії створили Комітет національного визволення для координації руху Опору.⁴⁸ Лідером КНО став Іваное Бономі (колишній соціаліст і противник Муссоліні), об'єднавши зусилля комуністів, соціалістів, християнських демократів, лібералів, членів Партії дії та Демократії праці. Вже в жовтні виникли Комітети й у різних областях Італії: КНО Неаполя, КНО Тоскани, КНО П'ємонт (Турин), КНО Ломбардії (Мілан), формально підпорядковані Центральному КНО, але користувалися значною

⁴⁴ Коротке військове перемир'я. URL:<https://avalon.law.yale.edu/wwii/italy01.asp> (дата звернення: 30.04.2021)

⁴⁵ Григорьева И.В. Италия в XX веке. М., 2006. С. 151.

⁴⁶ Цит. за: Скорцени О. Неизвестная война. Минск: Попурри, 2012. – С. 305.

⁴⁷ Доллман Е. Переводчик Гитлера. Десять лет среди лидеров нацизма. 1934-1944. М.: Центрполиграф, 2008. – С.70

⁴⁸ Il comunismo italiano nella seconda guerra mondiale. Rome: Editori Riuniti, 1963. P. 198.

автономією.

КНО координували дії створюваних з осені 1943 року партизанських загонів у Північній та Центральній Італії, окупованих Німеччиною: гарібальдійських бригад (під керівництвом ІКП), загонів «Справедливість і свобода» (Партії дії), загонів «Маттеотті» (соціалістів), загонів «Зелене полум'я» (ХДП), «Автономних загонів» (лібералів), загонів «Мадзіні» (республіканців, які не входили до блоку КНО).

На Півночі та у Центральній Італії німецький вермахт створив маріонеткову неофашистську державу – Італійську соціальну республіку, або ж Республіку Сало, на чолі уряду якої встав Беніто Муссоліні. Про це було оголошено по радіо 23 вересня 1943 року. Також була створена Республіканська фашистська партія як спадкоємиця Національної фашистської партії.

29 вересня 1943 року відбулося підписання «Довгого перемир'я» («*Condizioni aggiuntive di armistizio con l'Italia*») між Ейзенхауером та Бадольо, яке містило 44 статті.⁴⁹ 13 жовтня на Московській конференції міністрів закордонних справ союзних держав була опублікована декларація СРСР, Великобританії та США про визнання Італії спільно воюючою державою.⁵⁰ Цей документ суттєво поліпшив міжнародно-правове становище країни.⁵¹ Цього ж дня уряд Бадольо оголосив війну Німеччині⁵², а також оперативно почав вживати заходів з демократизації країни. 29 грудня 1943 р. був виданий декрет про дефашизацію, 20 січня 1944 р. – про скасування расових законів, у кінці лютого 1944 р. була створена комісія з очищення державного апарату від фашистських елементів.⁵³

Варто відзначити, що свій авторитет у народу прем'єр-міністр Італії

⁴⁹ *Condizioni aggiuntive di armistizio con l'Italia*. URL: http://www.cassibilenelmondo.it/Lungo_armistizio.htm (дата звернення: 05.05.2021)

⁵⁰ Декларация об Италии, 1943// Советско-американские отношения во время Великой Отечественной войны, 1941-1945: Док. и материалы в 2 т. Т. 1. 1941-1943 / М-во иностр. дел СССР. — М.: Политиздат, 1984. — С.407.

⁵¹ Комолова Н.П. Новейшая история Италии. М., 1970. С. 156.

⁵² Лисовский Ю.П. Италия: от фашизма к демократии. М., 1990. С. 59.

⁵³ Комолова Н.П. Движение Сопротивления и политическая борьба в Италии (1943 – 1947). М., 1972. С. 80.

втривав ще тоді, коли втік з королем в Бріндізі, залишивши Рим німцям. Відтоді все більшої популярності набував Комітет національного визволення, який організовував повстання на захоплених Вермахтом територіях. Наприклад, «4 дні Неаполя» – знаменитий збройний страйк народних мас з 27 по 30 вересня 1943 року, який завершився відведенням німецьких військ від міста.⁵⁴ Паралельно почалося активне створення партизанських загонів – найчисленнішими стали Гарібальдійські бригади під керівництвом Луїджі Лонго (Італійська комуністична партія) і загони "Справедливості і свободи" під командуванням Ферруччо Паррі (Партія дії).

Також однією з форм всенародного руху Опору стала страйкова боротьба робітників на окупованій німцями території. З листопада 1943 року страйки проводилися у найбільших промислових центрах – Мілані, Турині, Генуї. У відповідь на такі дії німецька армія часто проводила жорстокі розправи над мирним населенням. Найвідомішим подібним випадком було масове вбивство в Ардеатинських печерах 24 березня 1944 року – після того, як партизанська бомба вбила 33 члени окупаційних військ у Римі, німецька армія розстріляла 335 італійців.⁵⁵

За короткий час Міланський КНО став настільки впливовим у регіоні, що рішенням Центрального КНО від 31 січня 1944 року його було перетворено на Комітет національного визволення Північної Італії (КНОСІ), очолюваний Альфредом Піццоні. Таким чином, на нього були покладені функції уряду Півночі до деокупації. Саме він зіграє ключову роль в остаточному звільненні цього регіону від німецьких військ.

Найважливішим політичним рішенням 1944 року варто виділити «поворот у Салерно» – компроміс між лідером ІКП Пальміро Тольятті, представниками КНО, королем та прем'єр-міністром Італії. Його результатом стало формування уряду національної єдності на чолі з Бадольо 22 квітня 1944

⁵⁴ Батталья Р. История итальянского движения сопротивления (8 сентября 1943 г.— 25 апреля 1945 г.). — М.: Издательство иностранной литературы, 1954. С. 146.

⁵⁵ Portelli A. L'ordine è già stato eseguito: Roma, le Fosse Ardeatine, la memoria. Roma, 1999. P.4.

року.⁵⁶ До нього увійшли представники 6 антифашистських партій – Християнсько-демократичної (Дж.Родіно), Італійської соціалістичної партії пролетарської єдності (П.Манчіні), Партії дії (К.Сфорца, А.Омодео, А.Таркіані), Італійської комуністичної (П.Тольятті, А.Пезенті, Ф.Гулло), Ліберальної (Б. Кроче) та Демократичної партії праці.⁵⁷

7 травня 1944 року було видано найважливіший Декрет «Про покарання фашистських злочинців», який негайно набув чинності. У ньому містилася чітка юридична кваліфікація двох головних дій Муссоліні та його однодумців – «збройного повстання» («похід на Рим») 1922 року, внаслідок якого дуче прийшов до влади, та «державного перевороту» 1925 року, коли він оголосив себе головою уряду. Всі інші дії фашистів визнані похідними від них. Для керівників цих заходів визначалася міра покарання у вигляді смертної кари, а для пересічних учасників – тюремне ув'язнення від 5 до 15 років. Також декрет містив умови, які пом'якшували або ж скасовували покарання.⁵⁸ Висувати підозрюваних, займатися розслідуваннями, передавати справи до суду і т.д. повинна Верховна комісія антифашистських санкцій, якій підпорядковувалися комітети дефашизації на місцях. Найпотужніші чистки були проведені в органах муніципального самоврядування та поліції.

Наступ англо-американських військ, який почався навесні 1944 р., сприяв активізації сил Опору. 4 червня 1944 р. війська союзників увійшли в Рим і почали швидко просуватися, звільняючи міста Тоскани, Умбрії, Марке. Партизанські загони брали активну участь у роззброєнні солдатів вермахту. У червні 1944 р. з представників усіх антифашистських партій було створено новий коаліційний уряд на чолі з Іваном Бономі (Демократична партія праці), який встановив контакт з КНОСІ, визнавши, таким чином, за ним функції уряду Півночі країни до її повного звільнення.

Варто відзначити найважливіше рішення для консолідації робітничого класу – підписання Римського пакту 3 червня 1944 року в Римі між

⁵⁶ Исраэлян В. Л. Дипломатия в годы войны 1941-1945 гг. — М.: Международные отношения, 1985. — С.280.

⁵⁷ Comitato di Liberazione Nazionale – CLN. URL:<https://www.anpi.it/storia/140/> (дата звернення: 30.04.2021)

⁵⁸ Pavone C. Una guerra civile. Saggio storico sulla moralità nella Resistenza. Turin: Bollati Boringhieri, 2006. P. 229.

представниками ІКП (Дж.Ді Вітторіо), ІСППЄ (Е.Каневарі) та ХДП (А.Гранді). Він визначив основи майбутньої єдиної організації профспілок. У документі йшлося про їх незалежність від партій і держави, визначалися завдання профспілок для боротьби за демократизацію Італії. Через цю угоду у червні 1944 року було створено Загальну італійську конфедерацію праці (рос. ВИКТ).⁵⁹

Особливістю її економічної політики у роки війни була боротьба за поліпшення умов життя робітничого класу на звільненій території не шляхом страйків, а спираючись на представників робітничого класу в уряді. Таким чином, восени 1944 року в результаті переговорів конфедерації з урядом, рада міністрів прийняла ряд заходів щодо поліпшення умов праці робітників і службовців, заробітна плата була підвищена.

Після звільнення Риму доля Італійської соціалістичної республіки була вирішена. Столиця була перенесена до місто Сало, а Муссоліні вимагав від Гітлера надання серйозної військової допомоги.

Влітку 1944 р. партизанська війна розгорнулася по всій окупованій гітлерівцями території Італії. У ній брали участь і селяни, і деякі промисловці, які раніше співпрацювали з окупантами. Генерал-фельдмаршал люфтваффе А.Кессельрінг зазначав, що «партизанська війна стала для німецького командування справжньою небезпекою».⁶⁰

У серпні 1944 р. почалося звільнення Флоренції. Понад 30 тис. партизанів вели у гірській місцевості наполегливі та тривалі бої з німцями, що тривали до 2 вересня. Їхні дії були підтримані страйками міських робітників, які 11 серпня переросли у повстання під керівництвом штабу командування у Флоренції. Місто було звільнено за 6 днів до приходу армії союзників, влада перейшла до Комітету національного визволення.

Також у результаті літньо-осіннього наступу англо-американських військ і партизанських боїв були звільнені Тоскана і Марке, цілий ряд населених

⁵⁹ Канделоро Дж. Профсоюзное движение в Италии. М.: Прогресс, 1953. С. 106.

⁶⁰ Цит. за: Kesselring A. Soldat bis zum letzten Tag. Schnellbach: Bublies-Verlag, 2000. P.324.

пунктів і районів у П'ємонті, Лігурії, Емілії, Романьї, Венето. У тилу ворога за вказівкою КНОСІ були створені звільнені зони – так звані партизанські республіки. Вони виникли переважно в сільських районах. Найбільшими були Республіка Торрілья (між Генуєю та П'яченцей), Республіка Монтефьоріно (на південь від Парми) та Республіка Оссола (в Ломбардії).

На чолі звільнених зон стали центральні джунти, у яких були представлені діячі різних політичних течій. Вони активно проводили дефашизацію на місцях. Народні трибунали вершили суд над фашистськими злочинцями. Стягувався прогресивний податок на майно та вводився контроль над цінами. Надлишки продовольства розподілялися серед нужденних. Джунти також надавали допомогу партизанам, а іноді й робітникам окупованих міст, посилаючи їм продукти.

Восени-взимку 1944 року ситуація в Італії погіршується. Британський генерал Гарольд Александер, головнокомандувач союзними військами, звертається до партизанів з заявою, у якій закликає їх призупинити військові дії в очікуванні відновлення наступу союзників, відкладеного до весни. В цей же час облави і контрнаступ німецької армії завдали великої шкоди руху Опору та знову окупували партизанські республіки.

Ці події змусили КНОСІ відправити делегацію на чолі з Ф.Паррі (Партія дії) на переговори з союзниками до Риму. Результатом стало підписання 7 грудня Римських протоколів, згідно з якими військове керівництво визнає Комітет національного визволення представником італійського уряду на окупованих територіях, Корпус добровольців свободи як частину регулярного війська з подальшим його включенням в італійську національну армію, а також зобов'язується надати продовольчу і військово-технічну допомогу партизанам. У свою чергу, керівництво Опору зобов'язалося виконувати будь-який наказ союзників, а також після звільнення країни передати їм владу.

Ситуацію, яка склалася, погіршила урядова криза, викликана загостренням протиріч серед антифашистських партій, яка призвела до відставки Бономі 26 листопада 1944 року. Партія дії та ІСППЄ виступали проти

прем'єр-міністра, якого вони звинувачували у «приниженні нових організацій, що виникли в країні в результаті боротьби за національне звільнення та у відновленні старої бюрократичної та монархічної Італії», і пропонували створити уряд виключно з представників лівих партій, проте цю ідею не підтримали комуністи.

У підсумку, 12 грудня 1944 року був сформований другий кабінет Бономі, до якого увійшли тільки ХДП, ІКП, Італійська ліберальна партія і Демократична партія праці. Портфелі віце-президентів зайняли Пальміро Тольятті (ІКП) і Джуліо Родіно (ХДП), а міністра закордонних справ – Альчіде Де Гаспері (ХДП). Таким чином, вже можна відзначити, наскільки високі посади займали представники християнських демократів в уряді, хоча офіційно партія була створена лише рік тому, 15 грудня 1943 року.

На початку весни 1945 року всі штаби партизанського командування розробляли плани повстання Турину, Мілану Генуї, Болоньї та інших великих міст. У цей же час Муссоліні намагався знайти будь-який вихід з війни. 13 березня він через міланського кардинала Шустера передав союзникам пропозиції про капітуляцію, проте вони були відхилені.⁶¹

29 березня була досягнута остаточна угода між союзниками, італійським урядом і КНОСІ. У момент національного повстання КНО повинні взяти на себе місцеве управління, а після прибуття представників військової союзницької адміністрації на їх вимогу передати владу органам АМГОТ (комісаріатам Союзницького військового управління на окупованих територіях) та визнати всі постанови союзників. Вони ж у свою чергу обіцяли радитися з КНО з питань адміністративної діяльності на цих територіях.⁶² Це була вимушена поступка з боку руху Опору, так як це був єдиний шанс якомога швидше закінчити війну.

9 квітня 1945 року англо-американські війська відновили військові дії в Італії. Наступного дня, 10 квітня керівництвом комуністів на території

⁶¹ Schuster I. Gli ultimi tempi di un regime. Milan, 1960. P.105.

⁶² Documenti ufficiali del Comitato di liberazione nazionale per l'Alta Italia. Milan, 1945. P. 41-42.

окупованої Італії була розіслана «Директива № 16 про повстання», в якій йшлося: «Година рішучого штурму настала. [...] Радянський наступ на Одері і англо-американський в Італії будуть завершальними актами переможної битви».⁶³⁶⁴

16 квітня, на останньому засіданні кабінету міністрів Республіки Сало, Муссоліні оголошує про перенесення резиденції в Мілан, куди одразу ж відправляється. Цього ж дня в Турині починається загальний страйк, а 19 квітня – у Болоньї. У ніч з 23 на 24 квітня повсталася Генуя – німецький гарнізон, за 2 дні вуличних боїв, капітулював. Вранці 25 квітня КНОСІ видав наказ про загальне національне повстання. Цього ж дня почалися активні протистояння в Мілані, в ніч з 25 на 26 квітня – в Турині. Аби утримати місто до підходу партизанських загонів, повстанці використовували великі заводи (наприклад, «ФІАТ», «Піреллі», «Бреда») як фортеці.

27 квітня партизанське формування на чолі з Вальтером Аудізіо біля містечка Донго взяло в полон Муссоліні, який намагався втекти до Швейцарії. З ним також були Кларетта Петаччі (коханка дуче), Алессандро Паволіні (очільник Чорних бригад), Фернандо Меццасома (міністр народної культури ІСР), Паоло Зербіно (міністр закордонних справ ІСР), Нікола Бомбаччі (співавтор Веронського маніфесту) та інші. 28 квітня полонені фашисти були розстріляні. Смертельного вироку вдалося уникнути лише дочці Муссоліні, Олені Курті, яку врятував священник Пасифіко Валугані. Наступного дня тіла були привезені на площу Лорето (Мілан) та підвішені вниз головою. Так завершилася епоха фашизму в Італії, що тривала понад 20 років.

Влада на Півночі країни перейшла до рук Комітетів національного визволення, сюди увійшли англо-американські війська і 29 квітня представники німецького командування підписали акт про капітуляцію, який офіційно набував чинності 2 травня. Війна для італійського народу була завершена. У підсумку, на момент повстання в русі Опору брало участь 224 тис. партизанів,

⁶³ Директива №16 о восстании. 10 апреля 1945 г. (извлечение) // Хрестоматия по Новейшей истории: В 3-х т. М., 1960-1961. Т.2. М., 1960. С. 337-338.

⁶⁴ Il comunismo italiano nella seconda guerra mondiale. Rome: Editori Riuniti, 1963. P.322.

більше половини з яких належало до гарібальдійських бригад. Тольятті говорив: «Движение Сопротивления подорвало фашизм и смело его остатки, оно провело и выиграло трудную освободительную войну и заложило основы нового государства...». ⁶⁵

З Другої світової війни Італія вийшла з колосальними втратами, вона була серед найбільш постраждалих західноєвропейських країн. У військових діях загинуло понад 444,5 тис. солдатів і цивільних осіб, ще більших втрат – 750 тис. осіб – Італія зазнала в результаті зменшення території, сотні тисяч людей залишилися інвалідами, багато хто став жертвами репресій. ⁶⁶ Величезної шкоди було завдано в результаті бомбардувань союзних військ антигітлерівської коаліції. Було знищено половину залізничного рухомого складу, 60% паровозів, 90% портових споруд, 90% вантажних машин, 30% автобусів, 3,2 млн. тоннажу суден з 3,5 млн., зруйновано 2965 великих мостів і 5629 другорядних, 50% обладнання суднобудівних корабелень. ⁶⁷ На загальний обсяг промислового виробництва в 1945 р. був на 60% менше довоєнного рівня. ⁶⁸

Зовнішньоекономічні зв'язки Італії були майже зруйновані, повний розлад торгівлі, промисловості, економіка країни була практично паралізована, небачених розмахів досягла інфляція, золотий запас країни був майже вичерпаний. ⁶⁹ За офіційними даними, Італія втратила близько третини свого національного багатства. ⁷⁰ До кінця 1945 року близько 2 млн осіб виявилися безробітними: демобілізовані, репатріанти, безробітні, безпритульні, люди, які втратили дах над головою – багато хто з них поповнив бандитські угруповання. ⁷¹ Багато великих підприємців були викриті у сприянні фашистському режиму і втекли з країни.

Проквітала спекуляція і чорний ринок. Заробітні плати населення не

⁶⁵ Цит. за: IX съезд Итальянской коммунистической партии (пер. с итал.). М., 1960. С. 35.

⁶⁶ Лисовский Ю.П. Италия: от фашизма к демократии. М., 1990. С. 195.

⁶⁷ Romeo R. Breve storia della grande industria in Italia 1861-1961. Milano: Arnoldo Mondadori Editore, 1988. P.217.

⁶⁸ Комолова Н.П. Новейшая история Италии. М., 1970. С. 196.

⁶⁹ Clough S.B. The Economic History of Modern Italy. N.Y., 1964. P. 288 – 289.

⁷⁰ Комолова Н.П. Новейшая история Италии. М., 1970. С. 195.

⁷¹ Там само. С. 197.

забезпечували навіть прожиткового мінімуму, через що в деяких містах Півночі Італії робітники організовували страйки з вимогою поліпшення умов праці та підвищення заробітної плати. У цьому регіоні близько 75% промислових підприємств були врятовані від руйнування (і не останню роль у цьому зіграла активна діяльність партизанських загонів), але зруйновані зв'язки між підприємствами і майже повна відсутність сировини, особливо вугілля, не давали можливості відновити виробництво.⁷²

Післявоєнна Італія виявилася менш індустріально-розвиненою та урбанізованою порівняно з іншими країнами Західної Європи. Тут збереглася досить висока частка сільськогосподарського населення, що становила 36% від загальної маси населення країни, досить-таки сильний вплив надавали етнічні, діалектичні, регіональні, структурно-економічні протиріччя і локальна роздробленість.⁷³ Дуже сильно постраждала промисловість аграрного Півдня Італії, який і так в силу історично сформованого відставання в рівні розвитку від промислової Півночі країни перебував у катастрофічному становищі. У цьому регіоні сільське господарство було відсталим, сотні селищ цих районів не мали ані шкіл, ані медичних установ, велика кількість людей належали до неписьменних. У цьому регіоні почалися стихійні голодні бунти міських мас.

У такому стані Італія вийшла з Другої світової війни. Національне повстання, яке завершилося звільненням країни, створило атмосферу революційного піднесення та великих надій на народно-демократичні перетворення. У Північній Італії безпосередньо після 25 квітня влада фактично здійснювалася комітетами національного визволення. Фашистська міліція, армія, корпорації, фашистська партія та її профспілки були розпущені. Чистки на місцях починалися відразу ж із взяттям населеного пункту партизанами.

Тепер для Італії постало питання про вибір шляху відновлення і подальшого розвитку зруйнованої економіки, її реконструкції. Належало обрати основоположні принципи майбутньої економіки – вільний ринок і

⁷² Turone S. Storia del sindacato in Italia, 1943-1969. Dalla Resistenza all' "autunno caldo". Roma; Bari, 1975. P. 149.

⁷³ Лисовский Ю.П. Италия: от фашизма к демократии. М., 1990. С. 91.

підприємництво або державне втручання та регулювання економіки. У першу чергу потрібно було подолати наслідки господарської розрухи, стабілізувати грошову систему і зменшити кількість безробітних, відновити аграрний сектор, промисловість й забезпечити вихід Італії на міжнародний ринок. Ситуація вимагала радикальних заходів.

Варто відзначити позиції різних верств населення та політичних сил щодо подальшого відновлення і регулювання економіки. Італійська комуністична партія, яка вийшла на арену політичної боротьби в період Опору і займала там впевнені позиції в перші повоєнні роки, виступала від імені робітничого класу. Вона вимагала обмеження влади великих монополій країни та виступала за встановлення демократичного державного контролю у всіх галузях виробництва для боротьби з інфляцією, спекуляцією, саботажем, «чорним ринком», безробіттям. ІКП пропонувала ввести демократичну податкову систему, за якою тягар військових витрат покладалася б на багатих.⁷⁴

Підприємці ж навпаки вимагали переходу до вільної ринкової економіки. Цей клас дискредитував себе тим, що під час війни підтримував фашистський режим, тому втратив свої позиції як вирішальної сили в ухваленні економічних рішень. Тепер же підприємці усіма можливими способами намагалися заявити про свою антифашистську політичну благонадійність, щоб повернути свій вплив в економічній сфері. Вони виступали за ліквідацію інструментів економічної політики фашизму і відмову від будь-яких форм контролю над виробництвом. Вони вважали, що пріоритет приватної ініціативи і абсолютна лібералізація торгівлі повинні сприяти швидкому економічному підйому країни.⁷⁵

Однак, найважливіше для Італії було вирішити питання подальшого політичного розвитку країни. Для цього Центральний комітет національного звільнення відправив свою делегацію в Мілан на переговори з КНОСІ, щоб спільно сформувати новий уряд. Зустріч відбулася 23 травня 1945 року. Не

⁷⁴ Лисовский Ю.П. Италия: от фашизма к демократии. М., 1990. С. 208.

⁷⁵ Там само. С. 213-214.

вдалося уникнути розбіжностей: ЄС вимагала призначити прем'єр-міністром кандидата від своєї партії (це рішення підтримали ІКП і Партія дії), а ХДП – від своєї («за» виступали ліберали). Через тиск Союзної військової адміністрації та щоб зберегти єдність КНО, 2 червня всі партії підписали угоду про те, що комітети національного звільнення продовжують діяти лише як консультативні органи та будуть розпущені після виборів до місцевих органів влади.

У підсумку, компромісною кандидатурою прем'єр-міністра виявився голова КНОСІ Ферруччо Паррі (Партія дії). 21 червня 1945 р. було сформовано коаліційний уряд, в якому брали участь усі політичні сили, залучені у визвольну війну. Заступником прем'єр-міністра і міністром по скликанню Установчих зборів був призначений П.Ненні (ІСП), міністром закордонних справ А.Де Гаспері (ХДП), юстиції – П.Тольятті (ІКП), промисловості та торгівлі – Дж.Гронкі (ХДП), фінансів – М.Скоччімарро (ІКП), сільського господарства — Ф.Гулло (ІКП).⁷⁶

Уряд Паррі виявився провальним, але варто відзначити події, які вплинули на подальшу обстановку в країні. 21 серпня Італія була прийнята в Управління Організації Об'єднаних Націй з надання допомоги та реабілітації (UNRRA) – орган, відповідальний за надання економічної допомоги країнам, звільненим від німецької окупації. Він допомагав жертвам війни шляхом надання продовольства, одягу, медикаментів тощо. Від цієї організації Італія отримала допомоги на 418 млн доларів.

У вересні 1945 р. був прийнятий виборчий закон та встановлений термін виборів в Установчі збори, що було одним з найважливіших кроків у бік демократичної перебудови країни.

Наприкінці листопада була спровокована урядова криза, ініціаторами якої були ліберали і християнські демократи, які наполягали на відставці Паррі. Комуністи і соціалісти, бажаючи зберегти уряд Національного фронту, виступили на підтримку пропозиції християнських демократів сформувати уряд на чолі з їхнім лідером та кандидатом КНО Альчіде Де Гаспері.

⁷⁶ Лисовский Ю.П. Италия: от фашизма к демократии. М., 1990. С. 209.

10 грудня 1945 р. було сформовано новий коаліційний уряд. Його основу склали партії, які брали участь у русі Опору: ІКП – Італійська комуністична партія (1,7 млн осіб)⁷⁷, ХДП – Християнсько-демократична партія (понад 1 млн осіб), ІСППЄ – Італійська соціалістична партія пролетарської єдності (0,7 млн осіб). Генеральний секретар ІКП П.Тольятті став міністром юстиції, комуністи Ф.Гулло і М.Скокестімарро – міністр сільського господарства і фінансів відповідно, а глава ІСП П.Ненні став заступником прем'єр-міністра.⁷⁸

Очолив уряд Альчіде Де Гаспері (ХДП) – один з громадських діячів Італії, який у той час володів безсумнівними якостями загальнонаціонального політичного лідера. У програмній заяві нового уряду він підтвердив зобов'язання провести у встановлені терміни вибори в Установчі збори, зберегти КНО в якості органів координації між партіями, а також здійснити заходи щодо нормалізації політичного становища у країні.

20 березня 1946 р. був затверджений закон про вибори до Установчих зборів. Воно повинно було обиратися загальним голосуванням з прямою, вільною і таємною подачею голосів за конкуруючими списками та з пропорційною системою представництва. Вперше в історії Італії в голосуванні мали взяти участь жінки. Закон був досить демократичний. Також, незважаючи на опір ІКП та ІСП, до тексту закону був доданий пункт про обов'язкове голосування з кримінальними санкціями для правопорушників. Таким чином, до виборів залучалися навіть політично відсталі верстви виборців.

Престиж Християнсько-демократичної партії різко зростав перед виборцями. Хоча вона була заснована зовсім нещодавно, 15 грудня 1943 року, на базі католицької Народної партії. Сам термін «християнська демократія» належить італійському священику Луїджі Стурцо, який був одним із засновників Народної партії у 1919 році. Програма ХДП «Реконструктивні ідеї християнської демократії» стала дуже популярною у 1943-1944 роках. Спираючись на соціальну доктрину католицької церкви, основою якої є ідея

⁷⁷ 30 лет жизни и борьбы Итальянской коммунистической партии". Сборник статей и документов, М., 1953 С.375.

⁷⁸ Комолова Н.П. Новейшая история Италии. М.,1970. С. 203.

«солідарності усіх соціальних класів», Де Гаспері висловлювався на користь політичних свобод та встановлення в Італії демократичного ладу, децентралізації влади, побудови «змішаної економіки», справедливого розподілу національного доходу та участі трудящих в управлінні та володінні капіталом підприємств.⁷⁹

У квітні 1946 року відбувся I з'їзд християнсько-демократичної партії. Її чисельність до цього часу була приблизно 1 млн. осіб.⁸⁰ З'їзд підтвердив соціально-політичну програму партії, висунуту нею у роки Опору, в тому числі обіцянку промислової та аграрної реформи, демократизації політичної структури країни. ХДП виступила на захист приватної власності, за класове співробітництво буржуазії та трудящих мас.

На з'їзді виявилася наявність усередині партії різних течій. Прихильники правого крила (на чолі з графом Ячіні) стояли на відкрито антикомуністичних і монархічних позиціях, Вони вимагали розколу ВІКТ та створення однопартійного християнсько-демократичного уряду. Досить сильні позиції в ХДП займали різні групи лівих (А.Гранді, Дж.Гронкі), які виступали за діалог з комуністами та соціалістами, за участь трудящих в управлінні державою і націоналізацію промислових монополій. Але більшість членів партії ставилися до центристів (А. Де Гаспері), які вміло маневрували між обома тенденціями.

Вже на муніципальних виборах у березні-квітні 1946 р. представники християнських демократів отримали 40% голосів, що в багато разів перевищувало результати будь-якої іншої партії.⁸¹ Такої популярності сприяла низка факторів, серед яких можна виділити підтримку Ватикану і США.⁸²

З цього моменту ХДП стає головною політичною силою великої монополістичної буржуазії у боротьбі за збереження її політичних та економічних інтересів. Посилення позицій християнських демократів прискорює процес розколу уряду національної єдності. Країною пройшла хвиля

⁷⁹ Tupini G. I Democratici Cristiani, 1954. P. 333.

⁸⁰ Ibid. P.130.

⁸¹ Комолова Н.П. Новейшая история Италии. М.,1970 . С. 214.

⁸² Там само. С. 215.

страйків і демонстрацій на підтримку монархічного або ж республіканського устрою, підтримуваних політичними партіями. Мирно вирішити це питання міг тільки всенародний референдум.

Повоєнні роки пройшли в Італії під знаком судового переслідування діячів режиму Муссоліні, які залишилися у живих, та проведення масових чисток. Верховна комісія антифашистських санкцій оприлюднила персональні дані штатних та секретних співробітників фашистських каральних служб (виконавців страт, охоронців, слідчих, таємних інформаторів тощо). Їх списки із зазначенням адрес та телефонних номерів вивішувалися в громадських місцях (телеграфних відділеннях, торгових центрах).

Військові трибунали Республіки розглянули справи великої групи високопоставлених військових – чинів Генерального штабу, Військового міністерства, військової розвідки, комендатури Риму, армійських командирів у званні не нижче командира бригади. Серед підсудних були маршали Р.Граціані та П.Кавілья. Всього до відповідальності було притягнуто до 40 осіб.

Новий етап дефашизації країни почався 8 червня 1946 року, коли міністр юстиції Тольятті представив на розгляд Ради міністрів проєкт закону про амністію за злочини, вчинені в період війни, за винятком тих, які стосуються «особливо жорстоких тортур».⁸³ Він буде прийнятий 21 червня та почне активно застосовуватися, викликаючи неоднозначну реакцію суспільства.

Дострокове звільнення діячів диктатури з ув'язнення протягом 1950-1953 років прийнято вважати завершальним цього процесу. Близько половини осіб, які відбули покарання, покинули Республіку. Переважна більшість колишніх діячів фашизму, які залишилися в країні, не відіграла надалі активну роль у суспільному житті. У Конституції 1948 року будуть закріплені ряд положень, які вирішили успіх дефашизації ще у 1943-1944 роках – заборона фашистської партії, фізичне усунення частини ієрархів, конфіскація нажитої ними при

⁸³ Togliatti presenta al Governo il nuovo progetto d'amnistia //«L'Unità».– 1946. – №134. – С.1.

диктатурі нерухомості, розрив з німецьким командуванням та приєднання до антигітлерівської коаліції⁸⁴.

1.2. Політична боротьба та конституювання Першої республіки

Важливим питанням післявоєнного устрою Італії стало вирішення долі монархії. Король Віктор-Еммануїл III дискредитував себе співпрацею з фашистами в роки війни, через що ліві партії виступили з вимогою замінити монархію республікою. У травні 1946 р. король зрікся престолу на користь свого сина принца Умберто II, прозваного італійцями «травневим королем». Католицька церква, частина ХДП і Ліберальна партія виступали за збереження монархії на чолі з сином короля. За республіку ж виступали ІКП⁸⁵, ІСППЄ, Партія дії та більшість християнських демократів.

2 червня 1946 року відбувся референдум щодо форми державного правління, який відрізнявся виключно високим відсотком тих, хто голосував, у тому числі жінок, які вперше брали участь у голосуванні.⁸⁶ Через тиждень голова Касаційного суду Джузеппе Пагано оголосив⁸⁷, що за республіканську форму правління проголосувало 12,7 млн осіб, а за монархію – 10,7 млн осіб.⁸⁸ Північні провінції в основному були за республіку, а південні – за монархію.

Умберто II оголосив підрахунок голосів невірним та відмовився покинути країну. Цим він спровокував грандіозну демонстрацію протесту в Римі 11 червня, в якій взяло участь понад 200 тисяч осіб. Тепер королю не залишалося нічого іншого, як визнати волю більшості народу. Наступного дня Рада

⁸⁴ Constitution of the Italian Republic. P.41-42.

URL:http://www.senato.it/documenti/repository/istituzione/costituzione_inglese.pdf (дата звернення: 19.05.2021)

⁸⁵ 30 лет жизни и борьбы Итальянской коммунистической партии. Сборник статей и документов, М., 1953 С.506.

⁸⁶ Арбатова Н.К. Внешняя политика Италии. – С. 34.

⁸⁷ Governo e popolo uniti per difendere la vittoria repubblicana//«L'Unità».– 1946. – №135. – С.1.

⁸⁸ Referendum sulla forma istituzionale dello stato. 02.06.1946

URL:<https://elezionistorico.interno.gov.it/index.php?tpel=F&dtel=02/06/1946&tpa=I&tpe=A&lev0=0&levsut0=0&es0=S&ms=S> (дата звернення: 18.10.2020)

міністрів офіційно підтвердила законну силу оголошених підсумків референдуму. 13 червня 1946 р. Умберто II опублікувавши заяву про те, що він підпорядковується «насильству» і «революції», вилетів літаком в Барселону (Іспанія) і назавжди покинув батьківщину.

18 червня 1946 р. о 18:00 Італія була офіційно проголошена республікою. Були оголошені остаточні підсумки: голосувало майже 25 млн осіб (89%), за республіку віддали 54,2% голосів, за монархію – 45,7%, крім того, 1,5 млн бюлетенів були визнані недійсними. День 2 червня, коли проходив референдум, став національним святом – Днем Республіки.

Одночасно з референдумом пройшли вибори в Установчі збори. Перемогу здобула Християнсько-демократична партія (за неї проголосувало 8,1 млн осіб), а її лідер, Альчіде Де Гаспері, став головою Ради міністрів. Також основу уряду склали Італійська соціалістична партія (4,7 млн голосів) і Італійська комуністична партія (4,3 млн. голосів), чий лідер, Пальміро Тольятті, отримав посаду заступника голови Ради міністрів і міністра юстиції. Під час виборів було обрано 556 депутатів – більшість від ХДП (207 осіб), ІСП (115 осіб) та ІКП (104 осіб).⁸⁹

Перше засідання Установчих зборів відбулося 25 червня. Тимчасовим головою держави був призначений Енріко де Нікола (Ліберальна партія), який у свою чергу доручив Де Гаспері створити новий республіканський уряд. 13 липня він представив свій другий кабінет, до якого увійшли представники усіх партій, представлених на зборах. Оперативно була створена Конституційна комісія, президентом якої був обраний Меуччіо Руїні (Демократія праці). Таким чином, була розпочата підготовка проєкту найголовнішого документа Республіки.

На світовій арені для Італії найважливішу роль грало післявоєнне врегулювання відносин між країнами-переможницями та переможеними. Союзниками Німеччини, крім Італії, вважалися Фінляндія, Угорщина, Румунія і

⁸⁹ Assemblea costituente 02/06/1946.

URL:<https://elezionistorico.interno.gov.it/index.php?tpel=A&dtel=02/06/1946&tpa=I&tpe=A&lev0=0&levsut0=0&es0=S&ms=S> (дата звернення: 18.10.2020)

Болгарія. На Потсдамській конференції 1945 р. було прийнято постанову, згідно з якою готувати проєкти мирних договорів повинна затверджена Рада міністрів закордонних справ.⁹⁰ У РМЗС входили глави зовнішньополітичних відомств п'яти держав – СРСР, США, Великої Британії, Франції та Китаю. Делегація Радянського Союзу наполягла на тому, щоб договори з кожною переможеною країною готували представники тільки тих держав, які саме з нею воювали і підписували перемир'я. Причиною такого ультиматуму можна назвати те, що СРСР побоювався залишитися в меншості під час обговорення змісту кожного з договорів. Радянську делегацію на всіх етапах мирного врегулювання представляв міністр закордонних справ В'ячеслав Молотов, американську – Джеймс Бірнс, британську – державний секретар Ернст Бевін.

Стосовно Італії, підготувати проєкт мирного договору для неї повинні були представники СРСР, США, Великої Британії та Франції. Також варто відзначити позицію Сполучених Штатів щодо держав, які спочатку воювали на боці Німеччини, але потім перейшли на бік союзників та допомогли виграти війну. Американська делегація винесла на розгляд конференції документ про політику щодо Італії, в якому містилися рекомендації про полегшення її долі. Наприклад, рекомендувалося визнати внесок Італії у поразку Німеччини, створити деяке проміжне положення між умовами капітуляції та майбутнім мирним договором, а також допомогти їй зі вступом в ООН.⁹¹ Пропозиція була підтримана іншими делегаціями, тому розробка мирного договору для Італії стала першорядним завданням.

Восени 1945 р. почалася підготовка текстів на першій сесії Ради міністрів закордонних справ у Лондоні. Однак, вона була зірвана через проблему визнання урядів Болгарії та Румунії. Процес продовжився на другій сесії РМЗС у Парижі 25 квітня – 16 травня 1946 року, він супроводжувався гострими

⁹⁰ Сборник действующих договоров, соглашений и конвенций, заключенных СССР с иностранными государствами. Выпуск XI: Действующие договоры, соглашения и конвенции, вступившие в силу между 22 июня 1941 года и 2 сентября 1945 года / Министерство иностранных дел СССР. – М.: Госполитиздат, 1955. – С.122-123.

⁹¹ Тегеран – Ялта – Потсдам: Сборник документов / Сост.: Ш.П. Санакоев, Б.Л. Цыбулевский. – 2-е изд. – М.: Издательство «Международные отношения», 1970. – С.206.

протиріччями між представниками країн-переможців, через що і затягнувся на такий довгий термін. Через рік з початку обговорення, з 29 липня по 15 жовтня 1946 року, у Парижі була проведена загальна конференція. У ній брали участь СРСР, США, Велика Британія, Франція, Китай, Австралія, Білоруська РСР, Бельгія, Бразилія, Голландія, Греція, Індія, Канада, Нова Зеландія, Норвегія, Польща, Українська РСР, Чехословаччина, Ефіопія, Югославія та Південно-Африканський союз. Як спостерігачі з правом дорадчого голосу запросили Австрію, Албанію, Єгипет, Ірак, Іран, Кубу і Мексику. Також були запрошені і делегати країн-союзниць Німеччини.

Не дивлячись на те, що в ході Паризької конференції делегаціям вдалося узгодити багато статей мирних договорів для союзників Німеччини, зокрема, для Італії, з низки дуже важливих питань не вийшло дійти взаєморозуміння. Наприклад, вкрай складно вирішувалося питання про італо-югославський кордон. Йосип Броз Тіто, голова уряду Федеративної Народної Республіки Югославії, вимагав передати Югославії деякі території сусідніх держав – Трієст, Юлійську Крайну та Словенське Помор'я, а також деякі райони австрійської Карінтії, населені словенцями, Піринську Македонію, що входила до складу Болгарії (Пиринський край), а також деякі території Румунії. Підставою таких претензій він вважав особливу роль Народно-визвольної армії Югославії у війні на Балканах.

Делегація Франції на другій сесії СМІД внесла компромісний проєкт, згідно з яким Словенське Помор'є та східна (основна) частина Юлійської Крайни повинні були увійти до складу Югославії, а західна (Трієст та невелика зона навколо нього) – в особливе утворення Вільну територію Трієст під управлінням і захистом Ради безпеки ООН. Він був прийнятий, однак виникла суперечка про те, яким саме чином слід було керувати Вільною територією. Через відсутність домовленості в цьому питанні, тут як і раніше залишилися англо-американські війська, котрі перебували у цьому місті з 1945 року.

Така ситуація не влаштовувала делегацію Радянського Союзу, яка боялася, що важливий порт на Адріатиці таким чином може перетворитися на військово-морську базу Сполучених Штатів і Великої Британії. Щоб не допустити цього, СРСР висунув ультиматум – Трієст отримає статус вільного порту тільки за умови, що вся Вільна територія буде оголошена демілітаризованою і нейтральною зоною. Офіційно ці умови були прийняті союзниками, але не виконані. Трієст не був демілітаризований, а також у ньому як і раніше залишилися американо-британські війська. Варто відзначити, що це питання вирішилося тільки 5 травня 1954 р., коли Італія, Югославія, Великобританія і США в Лондоні підписали угоду про врегулювання проблеми Трієста. Тоді до Югославії перейшла південна частина колишньої Вільної території Трієст, приблизно 500 км - з населенням 70 тис., а до Італії - її північна частина - з самим Трієстом (200 км - 290 тис. осіб). Ще через півроку із зони Трієста нарешті були виведені американо-британські війська.

Таким чином, Паризька мирна конференція закрилася, передавши невирішені питання на третю сесію РМЗС, на якій вже були узгоджені остаточні тексти мирних договорів. Вона проводилася в Нью-Йорку з 4 листопада по 12 грудня 1946 року. Завершальною подією стало підписання 10 лютого 1947 року Паризького мирного договору з союзниками. Згідно з ним, «кордонами Італії повинні бути межі, що існували на 1 січня 1938 року, зі змінами, встановленими в статтях 2, 3, 4, 11 і 22»⁹². Були переглянуті італійсько-французькі кордони на чотирьох ділянках: перевал Малий Сен-Бернар, плато Мон Сені, Мон Таб-Шабертон і у верхів'ях річок Тіні, Везубія та Ройя. Федеративній Народній Республіці Югославія були передані Східна частина Юлійської Крайни, півострів Істрія, м.Фіуме, адриатичні острови Крес, Лошинь, Ластове і Палагружа. Греція отримала архіпелаг Додеканес, а Албанія

⁹² Treaty of Peace with Italy. Paris, 10 February 1947. P.237.

URL:<https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%2049/v49.pdf> (дата звернення: 18.10.2020)

– острів Сазані. Триєст з прилеглою територією ставав міжнародним містом під контролем ООН (Вільна територія Триєст, *Territorio libero di Trieste*).⁹³

Також Італія змушена визнати суверенітет і незалежність Албанії, Ефіопії⁹⁴ й відмовитися від інших своїх колоній (Лівії, Еритреї, Південно-Східної частини Сомалі). Їхню долю мали визначити уряди СРСР, США, Великої Британії та Франції не пізніше, ніж через рік після ратифікації мирного договору, тобто до осені 1948 року. Якщо ж їм не вдалося б домовитися, то це питання передавалося на розгляд Генеральної Асамблеї ООН, що зрештою і сталося. Союзники не змогли знайти спільне рішення, тому Організація Об'єднаних Націй отримала контроль над Лівією, Італійським Сомалі та Еритреєю. 21 листопада 1949 року, на четвертій сесії Генеральною Асамблеєю ООН ухвалюється резолюція № 289 про долю колишніх італійських колоній. Південно-східна частина Сомалі була передана під опіку Італії, а 1 липня 1960 року отримала незалежність, об'єднавшись із Сомалілендом (Британським Сомалі). Еритрея перейшла під контроль Великої Британії, у 1952 році увійшла у федерацію з Ефіопією, а незалежність отримала тільки в 1993 році. У пункті А резолюції № 289 рекомендувалося надати незалежність Лівії до початку 1952 року. Це рішення було виконано 24 грудня 1951 року.⁹⁵

Також мирним договором на Італію накладалася заборона на будь-які фашистські організації, підтверджувалося покарання військових злочинців, заборонялося розміщення військових баз на італійській території. Упродовж 7 років потрібно було виплатити репарації на користь СРСР (100 млн дол.), Югославії (125 млн дол.), Греції (105 млн дол.), Албанії (5 млн дол.) і Ефіопії

⁹³ Варто відзначити, що це питання вирішилося тільки 5 травня 1954 р., коли Італія, Югославія, Велика Британія і США в Лондоні підписали угоду про врегулювання проблеми Триєста. Тоді до Югославії перейшла південна частина колишньої Вільної території Триєст, приблизно 500 км² з населенням у 70 тис., а до Італії – її північна частина з самим Триєстом (200 км², 290 тис. осіб). Ще через півроку із зони Триєста нарешті були виведені американо-британські війська.

⁹⁴ Treaty of Peace with Italy. Paris, 10 February 1947. P.251-253.

URL:<https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%2049/v49.pdf> (дата звернення: 18.10.2020)

⁹⁵ Резолюции 4-й сессии Генеральной Ассамблеи ООН (1949 год). Документ № A/RES/289 (IV) (Вопрос о судьбе бывших итальянских колоний)/ URL: <https://www.un.org/ru/ga/4/docs/4res.shtml> (дата звернення: 12.11.2020)

(25 млн дол.).⁹⁶ Щодо інших держав, їх претензії повинні бути задоволені за рахунок переданих їм італійських територій і підприємств, що знаходилися на них.

Мирний договір надав Італії право утримувати власні збройні сили, необхідні для оборони, чисельністю 250 тис. солдатів і офіцерів. Особовий склад ВМС і ВПС обмежувався по 25 тис. осіб. Італії заборонялося мати підводні човни, авіаносці і торпедні катери. Союзні війська зобов'язалися залишити територію Італії у максимально короткий термін (не більше 90 днів). Угода набувала чинності з 15 вересня 1947 року після ратифікації урядами СРСР, Франції, Великої Британії та США.⁹⁷

У січні 1947 р., виступаючи на комісії з закордонних справ США, державний секретар Дж.Маршалл відкрито заявив про намір свого уряду підтримати всіма економічними засобами західноєвропейські країни з тим, щоб зберегти тут буржуазний лад. Для Італії, втомленої від затяжної кризи, це була відмінна можливість поліпшити ситуацію в країні. Де Гаспері особисто відправився на переговори до Вашингтона, де зміг домовитися про позику від Експортно-імпортного банку в 100 млн. доларів.⁹⁸ Повернувшись до Риму, прем'єр-міністр заявив, що для отримання економічної допомоги необхідний новий міцний та стабільний уряд.

Політична обстановка у Італії ще більше загострилася через розкол Італійської соціалістичної партії у тому ж січні 1947 року. У ІСП тривала внутрішня боротьба між лівими (на чолі з П'єтро Ненні, міністром закордонних справ) і правими (Джузеппе Сарагат, Джузеппе Роміта). Другі виступали за союз Італії зі Сполученими Штатами. Вершиною цієї кризи став XXV з'їзд партії 9 січня 1947р., на якому Сарагат висловив бажання розірвати пакт про єдність соціалістів з комуністами. Не отримавши підтримки більшості, він та ще близько 50 депутатів вийшли з партії і створили Соціалістичну партію

⁹⁶ Treaty of Peace with Italy. Paris, 10 February 1947. P.269-274.

URL:<https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%2049/v49.pdf> (дата звернення:18.10.2020)

⁹⁷ Ibid. P.268.

⁹⁸ Варес П. А. Рим и Вашингтон. История неравного партнерства. М., 1983 г. С. 67.

італійських трудящих (у 1952 р. перейменовану в Італійську соціал-демократичну партію (ІСДП)). Ці події змусили П'єтро Ненні піти у відставку, однак ІСП підтвердила вірність пакту про єдність дій з ІКП та відмовилася увійти в уряд без них.⁹⁹ Партія Сарагата не ризикнула йти проти більшості соціалістів, тому так само заявила, що не увійде до уряду без комуністів.

У підсумку, 2 лютого 1947 року Де Гаспері сформував свій третій кабінет з представників християнських демократів, соціалістів та комуністів. Обстановка в Італії продовжувала загострюватися через страйки робітників, які вимагали проведення соціальних реформ, тому новий уряд представив нову програму підняття економіки і поліпшення становища трудящих. 8 лютого Де Гаспері, виступаючи перед зборами, обіцяв, що буде розглянуто питання про податкову, аграрну реформи і про контроль над цінами. 3 квітня рада міністрів прийняла «14 пунктів», розроблених Моранді (ІСП), які передбачали заходи по боротьбі зі спекуляцією та інфляцією. Однак вони вже не могли бути здійснені, оскільки ситуація в країні знову загострилася.

У створених умовах Де Гаспері 13 травня 1947 р. звернувся до Установчих зборів із заявою про відставку уряду. Не обійшлося без підтримки лідера ІСДП Дж.Сарагата, який виступив проти ідеї формування уряду національної єдності, пропонованої лібералом Ф.Нітті. 31 травня лідер ХДП сформував свій четвертий кабінет, до якого увійшли лише християнські демократи та ліберали. Представляючи Установчим зборам, Де Гаспері назвав такий склад «надзвичайним урядом», головна мета якого уникнути економічного та фінансового краху країни. З невеликою перевагою голосів – 274 «за», 231 «проти» – воно було затверджено.

Водночас державний секретар США Джордж Маршалл оголошує про план допомоги країнам Західної Європи¹⁰⁰, яким відразу ж зацікавився

⁹⁹ Пакт о единстве действий между Итальянской коммунистической партией и Итальянской социалистической партией 28 сентября 1943 г. (извлечение) //Хрестоматия по Новейшей истории: в 3-х т. М., 1960-1961. Т.2: 1939-1945. Документы и материалы. М.: "Издательство социально-экономической литературы", 1960. С. 327-328.

¹⁰⁰ The Marshal Plan Speech. URL:<https://www.marshallfoundation.org/marshall/the-marshall-plan/marshall-plan-speech/> (дата звернення: 13.05.2021)

італійський парламент. У підсумку, 4 липня 1947 року в Римі був підписаний договір між Італією і Сполученими Штатами про надання американської допомоги. Імпортно-експортний банк США відкрив Італії стомільйонний кредит. У рахунок компенсації витрат, пов'язаних з перебуванням американських військ на території Італії, уряд США надав ще 50 млн. доларів. Також воно зобов'язалося асигнувати кошти для надання італійській державі допомоги по лінії Адміністрації допомоги та відновлення Об'єднаних націй – ЮНППА (англ. UNRRA – United Nations Relief and Rehabilitation Administration)¹⁰¹. Поставки по цій лінії почалися ще у 1946 р. і завершилися до середини 1947 р. Так само США зобов'язалися передати Італії 50 морських суден та забезпечити їй постачання зерна і вугілля.¹⁰²

23 серпня Де Гаспері у своєму виступі на Radio Roma зосередив увагу на подоланні економічної кризи в країні, підкресливши, що це неможливо без американської допомоги та позик.¹⁰³

У листопаді 1947 року в Неаполі відбувся другий Конгрес ХДП. На ньому було оголошено про прагнення партії і далі дистанціюватися від правих і лівих сил, при цьому налагоджуючи відносини з помірними політичними силами. Першочергові цілі для подолання кризи в країні – зупинити падіння валюти та створити програму соціальної допомоги.¹⁰⁴ Незабаром з бюджету були виділені кошти на організацію громадських робіт для безробітних і виданий декрет про надання державного кредиту селянам для купівлі землі.

У грудні в уряд увійшли республіканці та ІДСП (Сарагат), які зайняли відкриту позицію щодо створення блоку з ХДП.¹⁰⁵ Комуністи і соціалісти перейшли в опозицію та об'єдналися у Народно-демократичний фронт. Таким чином вони планували перемогти на майбутніх парламентських виборах. До НДФ приєдналися дрібні лівоцентристські партії та угруповання, які відображали

¹⁰¹ Agreement for United Nations Relief and Rehabilitation Administration, November 9, 1943. URL:<http://www.ibiblio.org/pha/policy/1943/431109a.html>. (дата звернення : 19.10.2020).

¹⁰² Лисовский Ю.П. Италия: от фашизма к демократии. М., 1990. С. 226.

¹⁰³ Il discorso radiofonico dell' on. De Gasperi //«L'Unità».– 1947. – №198. – С.4.

¹⁰⁴ Galli G. «Storia della DC», 1943-1993 : mezzo secolo di Democrazia cristiana, Kaos Edizioni, 2007, P. 89-92.

¹⁰⁵ Комолова Н.П. Новейшая история Италии. М., 1970. С. 224.

інтереси середніх верств та дрібної буржуазії: Сардинська партія дії, «Рух за незалежність Сицилії», Партія демократії праці тощо. Усі вони прийняли загальну програму, в якій було прописано, що в разі перемоги на виборах НДФ буде проводити миролюбну зовнішню політику, а у внутрішній політиці зобов'язується провести ряд реформ (зокрема, аграрну), ліквідувати «крупно-монополістичну» владу та сприяти поліпшенню становища робітників.

22 грудня була прийнята Конституція Італійської Республіки.¹⁰⁶ Її проєкт – це компроміс, до якого прийшли різні політичні сили за 272 дні роботи. З 515 присутніх членів Установчих зборів, 453 проголосували «за», 62 – «проти». 27 грудня її підписали тимчасовий глава держави Енріко Де Нікола, голова Установчих зборів Умберто Террачіні та прем'єр-міністр Альчіде Де Гаспері.

У перших 12 статтях Конституції були викладені основні державні принципи – проголошення Італії демократичною республікою, заснованою на праці (ст. 1), визнання невід'ємних прав людини та їх гарантії (ст. 2), наділення рівними правами всіх громадян, незалежно від статі (чого раніше в Італії не було), раси, мови, релігії тощо (ст. 3). Особливі дискусії велися навколо питання про взаємини церкви і держави. Стаття 7 визначала, що «державна і католицька церква незалежні і суверенні в належній кожному з них сфері», а також підтвердила, що їхні відносини регулюються Латеранськими угодами 1929 р., згідно з якими церква зберігає вплив на сферу сімейного законодавства та шкільної освіти. Також Італія відмовилася від війни як способу вирішення міжнародних суперечок і знаряддя посягання на свободу інших народів (ст. 11).¹⁰⁷

Далі йшла I частина Конституції – статті про права та обов'язки громадян. Проголошено недоторканність свободи особи (ст.13), житла (ст.14), таємниці будь-яких форм комунікації (ст.15), свободу пересування і проведення масових зібрань (ст.16-17), об'єднання в невійськові організації (ст.18), а також скасування цензури (ст.21). Скасовувалась смертна кара (ст.27).

¹⁰⁶ Constitution of the Italian Republic. P.5-7.

URL:http://www.senato.it/documenti/repository/istituzione/costituzione_inglese.pdf (дата звернення: 23.10.2020).

¹⁰⁷ Ibid. P.43.

Запроваджувався принцип рівної оплати за рівну працю (ст.37), право на щотижневий відпочинок та оплачувану річну відпустку (ст.36), на соціальне забезпечення (ст.38), обов'язкову безкоштовну восьмирічну освіту. Профспілкові об'єднання визнали вільними (ст.39), дозволялися страйки (ст.40). Узаконено дві форми власності – державна та приватна (ст.42); тут же зазначалося, що «приватна власність може бути відчужена у випадках, передбачених законодавством, з виплатою компенсації, якщо цього вимагають спільні інтереси» (ст.42)¹⁰⁸. Військова служба проголошувалася обов'язковою (ст.52). Виборцями ставали всі повнолітні громадяни (ст.48). Неодноразово підкреслювалася рівність чоловіків і жінок.

Друга частина Конституції була присвячена державному устрою республіки. Парламент складався з Палати депутатів і Сенату республіки (ст. 55), що обираються загальним прямим голосуванням на 5 років на основі пропорційного принципу (ст. 60) і мають рівні законодавчі функції (ст.70). Загальна кількість депутатів – 630 осіб; ним може бути обраний будь-який 25-річний громадянин (ст. 56). Глава держави – президент, котрий обирається парламентом на 7 років з числа громадян, що досягли 50-річного віку (ст. 83-87). Він призначає голову Ради міністрів (ст. 92), має право розпустити парламент за певних обставин (ст. 88), є командувачем збройними силами (ст. 87), оприлюднює закони, видає декрети, що мають силу закону, і регламенти (ст. 87). В уряд Республіки входять голова Ради і затверджені президентом міністри (ст. 92).

Крім парламенту, законодавчі права отримав й італійський народ, тобто передбачалися елементи прямої демократії. У Конституції закріплювалася народна ініціатива у вигляді подачі постатейного проекту від імені мінімум 50 тис. громадян (ст.71), а також право скасування закону через референдум, якщо його проведення вимагають 500 тис. осіб або 5 регіональних Рад (ст.75).

¹⁰⁸ Цит. за: Constitution of the Italian Republic. P.13.

URL:http://www.senato.it/documenti/repository/istituzione/costituzione_inglese.pdf (дата звернення: 23.10.2020).

У перехідних і кінцевих положеннях було заборонено відтворення в будь-якій формі фашистської партії (пункт XII), обіймання державних або виборних посад членами і нащадками Савойської династії (пункт XIII). Були скасовані всі дворянські титули (пункт XIV).¹⁰⁹

Набувши чинності 1 січня 1948 року (пункт XVIII), Конституція стала значним завоюванням на шляху переходу італійської держави від фашистської диктатури до демократії. Тимчасовий глава держави Енріко де Нікола обійняв пост президента.¹¹⁰

18 квітня 1948 р. відбулися вибори до парламенту. За блок комуністів і соціалістів проголосував 31% виборців, а християнські демократи перемогли з великим відривом, набравши майже половину голосів (49%) і ставши найбільшою і панівною партією в парламенті.¹¹¹ ХДП отримала 12,7 млн. голосів виборців проти 8,1 млн. голосів, відданих за Народно-демократичний фронт¹¹². Альчіде Де Гаспері, який опинився в zenіті слави і успіху, сформував 23 травня 1948 р. свій п'ятий за рахунком уряд, в якому абсолютну більшість місць – 305 з 574 – отримали християнські демократи. В урядову коаліцію також увійшли республіканці і ліберали, а пізніше до них приєдналися і соціал-демократи.

Конституційна реформа, яка документально затвердила звільнення країни від спадщини диктатури, прискорила мирне врегулювання відносин Італії з країнами антигітлерівської коаліції. Вона оформила як вищий закон держави основні принципи політичної та соціально-економічної демократії, за які боровся рух Опору. Паризький мирний договір 1947 р. також заборонив відтворення фашистської партії та гарантував збереження в країні

¹⁰⁹ Constitution of the Italian Republic. P.10-42.

URL:http://www.senato.it/documenti/repository/istituzione/costituzione_inglese.pdf (дата звернення: 23.10.2020).

¹¹⁰ Ibid. P.43.

¹¹¹ Варес П.А. Рим и Вашингтон. История неравного партнерства. М.,1983. С.68.

¹¹² Історичний архів МВД Італії. Результати виборів до парламенту 18 квітня 1948 року.

URL:<https://elezionistorico.interno.gov.it/index.php?tpel=C&dtel=18/04/1948&tpa=I&tpe=A&lev0=0&levsut0=0&es0=S&ms=S#top> (дата звернення: 27.12.2020)

демократичних інститутів. Конституційно-правові антитоталітарні гарантії були, таким чином, доповнені нормами міжнародного права.

На мою думку, саме при правлінні Четвертого кабінету Де Гаспері Італія знову почала активно виступати на міжнародній арені – активне зближення зі Сполученими Штатами, прийняття в ЮНЕСКО (8 листопада 1947 року). Участь у програмі американської допомоги країнам Західної Європи та приєднання до Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ) демонструють активне прагнення уряду подолати економічну кризу в країні та зупинити падіння ліри.

При цьому, політична обстановка всередині країни була дуже напруженою. Комуністи і соціалісти об'єднали зусилля, щоб ефективно протистояти християнським демократам на виборах. Масові страйки робітників, бандитизм на Сицилії (найвідоміший лідер – Сальваторе Джуліано), політичні протистояння уряду та опозиції – така ситуація склалася в Італії перед першими парламентськими виборами. Тим не менш, вони відбулися; за результатом ХДП отримало половину (49%) місць у парламенті. Так завершилося формування Першої республіки.

Розділ 2. ГОЛОВНІ ЧИННИКИ ТА ПРОБЛЕМИ ГОСПОДАРСЬКОГО РОСТУ КІНЦЯ 1940-х – ПОЧАТКУ 1960-х РОКІВ

2.1. Роль плану Маршала у відновленні національної економіки

Після закінчення Другої світової війни Сполучені Штати Америки стали єдиною великою капіталістичною державою, яка за роки своєї участі у війні не тільки не ослабла, а навпаки ще більше посилилася в економічному та військовому плані. Вона зазнала людських втрат, беручи участь у військових операціях із союзниками на інших континентах, але її населення та території не постраждали ані від військових дій, ані від іноземного вторгнення. Сполучені Штати зазнали незрівнянно малих втрат у порівнянні з країнами-союзницями у боротьбі з державами осі. Післявоєнне ослаблення західноєвропейських країн та відновлення ними свого національного господарства, для якого були потрібні великі фінансові ресурси, паралельно супроводжувалося посиленням економічної потужності США.

Ключове становище в міжнародній валютній системі зайняв долар. Початок цьому було покладено ще під час війни, коли в липні 1944 р. в США відбулася Бреттон-Вудська міжнародна конференція, у якій взяли участь 730 делегатів з 44 країн світу. Конференція була присвячена врегулюванню міжнародних фінансових і валютних відносин по закінченню Другої світової війни та узгодженню принципів нової валютної системи. Основними результатами цієї конференції стало встановлення нової Бреттон-Вудської міжнародної системи організації грошових відносин і торгових розрахунків, яка прийшла на зміну старої, заснованої на «золотому стандарті». У новій системі долар США визнавався світовою резервною валютою нарівні з британським фунтом стерлінгів, але незабаром зайняв лідируючу позицію та закріпив за собою статус головної резервної валюти. Він був прирівняний до золота у співвідношенні 35 доларів за 1 тройську унцію (31,1035 грам). Цей курс був

фіксованим. Таким чином, можна сказати, що створена система забезпечила безсумнівну вигоду для Сполучених Штатів, які отримали валютну гегемонію, відтіснивши свого давнього конкурента – Велику Британію – на другий план, тому що долар став головним засобом міжнародних розрахунків.¹¹³

У період після Другої світової війни нові економічні та політичні реалії, з якими зіткнулася світова спільнота, викликали посилення економічної взаємозалежності держав. Організація Об'єднаних Націй надавала допомогу європейським країнам, які постраждали від бойових дій. Однак, нестача фінансів практично паралізувала міждержавну торгівлю в регіоні, не кажучи вже про світовий ринок. У цей же час Сполучені Штати виробляли більше половини усієї промислової продукції, тому, аби запобігти національному перевиробництву, гостро потребували ринків збуту. Для вирішення цієї проблеми і була висунута ідея допомогти відновити європейську економіку, щоб зробити країни платоспроможними покупцями американських товарів.

Програма відновлення Європи (англ. The European Recovery Program) була представлена державним секретарем США Джорджем Маршаллом 5 червня 1947 року в Гарвардському університеті в Кембриджі, штат Массачусетс. У своїй промові він описав масштаби економічного занепаду Західної Європи, що стався в результаті Другої світової війни і посилювався після жорстоких холодів зими 1946-1947 років на її території. Маршалл аргументував необхідність прийняття американської допомоги для європейських країн таким чином, що без неї незабаром вони не зможуть самостійно забезпечити себе навіть найнеобхіднішими іноземними товарами, що призведе до погіршення соціально-політичної та економічної ситуацій усередині них. Головна мета США – побороти злидні та відродити світову економіку.¹¹⁴

¹¹³ Bordo M., Eichengreen B. A Retrospective on the Bretton Woods System: Lessons for International Monetary Reform. Chicago: University of Chicago Press, 1993. P. 8-12.

URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/6899758.pdf> (дата звернення: 13.12.2020).

¹¹⁴ Speech by George C. Marshall, "European Initiative Essential to Economic Recovery", June 5, 1947.

URL: <https://www.trumanlibrary.gov/node/317965> (дата звернення: 13.12.2020).

Для обговорення цієї пропозиції в липні 1947 року в Парижі зібралися представники 16 країн Західної Європи, у тому числі Італія. Після низки узгоджень і процедур вони схвалили прийняття економічної допомоги США, утворивши Комітет європейського економічного співробітництва (англ. Committee of European Economic Cooperation) для координації Програми відновлення Європи.¹¹⁵ До нього також увійшли Англія, Франція, Бельгія, Голландія, Данія, Люксембург, Швеція, Швейцарія, Португалія, Греція, Австрія, Норвегія, Ірландія, Ісландія і Туреччина.¹¹⁶

У цей же період тривало активне налагодження італо-американських взаємин. 3 січня 1948 року прем'єр-міністр Альчіде Де Гаспері, міністр закордонних справ Карло Сфорца та американський посол Джеймс Клемент Данн підписали угоду про допомогу США Італії. За умови, що товари приблизною сумою на 33 мільярди лір будуть відправлені безкоштовно, їх продаж повинен стабілізувати курс італійської валюти.¹¹⁷ Через місяць було підписано десятирічний договір про дружбу і торгівлю між Італією і Сполученими Штатами.¹¹⁸ Ці події викликали сильне невдоволення Народно-демократичного фронту.

Після остаточного схвалення Конгресом, 3 квітня 1948 р. президент Гаррі Труменом підписав закон «Про надання допомоги іноземним державам», що стало офіційною датою початку дії плану Маршалла в Європі. На його основі США уклали двосторонні договори про надання допомоги з 16 державами Західної Європи. Відповідно до закону сума щорічних безповоротних субсидій дорівнювала 4,3 млрд. доларів та 1 млрд. доларів складали кредити.¹¹⁹ Ці гроші надавалися Європі на безоплатній основі, але перед країнами були поставлені певні умови – придбання на ці кошти виключно американських товарів,

¹¹⁵ The Marshall Plan and the establishment of the OEEC. URL: <http://www.cvce.eu/viewer/-/content/7cbc25dd-0c8d-49b1-924c-53edb2a59248/en>. (дата звернення: 16.12.2020).

¹¹⁶ История дипломатии: в 5 т.// Громыко А.А., Земсков И.Н. (ред.) Т. 5, кн.1. М.: Государственное издательство политической литературы, 1974. С.257.

¹¹⁷ Gli aiuti dell'America. La firma dell'accordo.// «La Stampa».– 1948. – №4. – С.1.

¹¹⁸ Il trattato con l'America firmato a Palazzo Chigi.// «La Stampa».– 1948. – №29. – С.1.

¹¹⁹ План Маршалла. URL: <http://www.hrono.ru/sobyty/1900sob/1947marshal.php>. (Дата обращения: 20.12.2020).

зниження митних зборів для США, надання американським громадянам рівних прав у промисловій та комерційній діяльності, відсутність у складі уряду комуністів.¹²⁰

Цей закон передбачав створення в Сполучених Штатах Адміністрації з економічного співробітництва для управління програмою допомоги. У країнах Західної Європи створювалися спеціалізовані органи – Місії з економічного співробітництва, голови яких отримували інструкції безпосередньо з американської Адміністрації, відповідальні перед нею та повинні були своєчасно звітувати про свою роботу перед головами американських дипломатичних місій, розташованих у відповідній країні.¹²¹

16 квітня 1948 року в Парижі була створена Організація європейського економічного співробітництва (ОЄЕС), основна мета якої полягала в координації отримуваної допомоги та розподілу коштів у рамках Програми відновлення Європи.¹²²

28 червня 1948 року в Римі італійський уряд підписує зі Сполученими Штатами Угоду про економічне співробітництво. Однак це рішення не було попередньо обговорено в парламенті, чим порушувало Конституцію Італійської республіки. Нарешті, 10 липня цей договір все-таки був винесений на голосування до палати депутатів і, як наслідок, ратифікований. «За» виступило 297 членів, «проти» – 96. Ліві партії не підтримували рішення щодо прийняття американської допомоги, але опинилися у меншості.¹²³

План Маршалла для Італії складався з 12 статей і додатка, а часові рамки обмежувалися до 30 червня 1952 року. Так само було обумовлено, що протягом календарного року після цієї дати будуть завершені всі поставки за цією

¹²⁰ Закон об оказании помощи иностранным государствам 3 апреля 1948 г. // Хрестоматия по новейшей истории: в 3-х т. М., 1960-1961. Т. 3: 1945 – 1961. Часть 1: Документы и материалы. М.: "Издательство социально-экономической литературы", 1961. С. 408 – 412.

¹²¹ Foreign Assistance Act of 1948. Sec. 109, P. 142.

URL:http://www.marshallfoundation.org/library/documents/Marshall_Plan/Reports/Foreign_Assistance_Act_of_1948.pdf (дата звернення: 03.01.2021).

¹²² The Marshall Plan and the establishment of the OEEC. URL: <http://www.cvce.eu/viewer/-/content/7cbc25dd-0c8d-49b1-924c-53edb2a59248/en>. (дата звернення: 03.01.2021).

¹²³ Ventresca R. Prove tecniche d'integrazione. L'Italia, l'Oece e la ricostruzione economica internazionale (1947-1953). Milan: Franco Angeli, 2017. P.77.

угодою.¹²⁴ Для контролю за розподілом коштів, виручених від продажу американських товарів на внутрішньому ринку країни, був створений так званий «фонд у лірах». Ці гроші в основному розподілялися на будівництво стратегічних об'єктів, доріг, мостів, аеродромів, модернізацію виробництва. Також з нього були виділені фінанси на субсидування громадських робіт, метою яких була допомога у відновленні Півдня країни.¹²⁵

Всього за планом Маршалла Італії було виділено близько 1,5 млрд. доларів, що склало приблизно 11% від загальної суми програми¹²⁶, яка досягла 13 млрд. Більше отримали лише Велика Британія (3,2 млрд. доларів) та Франція (2,7 млрд. доларів).

В якості допомоги до Італії поставлялися різні товари: спочатку переважно продукти харчування та сировина, а потім, з 1949 р., і промислове обладнання для заводів. У підсумку, найбільше фінансів було направлено в електротехнічну промисловість – 63,4 млн. доларів, металургійну – майже 54 млн., машинобудування – 51,2 млн., текстильну промисловість – близько 20,1 млн., а також хімічну – близько 16 млн. доларів.¹²⁷

Завдяки фінансуванню за планом Маршалла, великі підприємства монополістів Італії здійснили у 1949-1950 роках промислову реконструкцію. Імпорту верстатів допоміг замінити застаріле обладнання та перейти до використання передових технологій у процесі виробництва, чим зуміли оновити свій основний капітал. Наприклад, ФІАТ, який отримав 35% кредитів за планом Маршалла.¹²⁸ Виробництво в головних галузях промисловості досягло довоєнного рівня вже до 1950-1951 років.¹²⁹

¹²⁴ Foreign Assistance Act of 1948. Sec. 122, P. 155.

URL: http://www.marshallfoundation.org/library/documents/Marshall_Plan/Reports/Foreign_Assistance_Act_of_1948.pdf (дата звернення: 03.01.2021).

¹²⁵ Комолова Н.П. Новейшая история Италии. М., 1970. С. 234.

¹²⁶ Raftopoulos R. Italian Economic Reconstruction and the Marshall Plan. A Reassessment. PIFO Occasional Papers No.3/2009. Geissen, 2009. P. 24.

¹²⁷ 60 Years of Marshall Plan. 1947-2007.

URL: http://www.marshallfoundation.org/Library/documents/Marshall_Plan_60.pdf. (дата звернення: 09.01.2021).

¹²⁸ Григорьева И.В. Италия в XX веке. М., 2006. С. 193.

¹²⁹ Комолова Н.П. Новейшая история Италии. М., 1970. С. 235.

Однак, не можна не згадати і про негативні моменти, пов'язані з масштабною реконструкцією. Через це відбувалося тимчасове припинення виробництва, нерентабельні підприємства зовсім закривалися, що супроводжувалося масовими звільненнями і викликало збільшення безробіття в країні. У період з 1948 р. по 1950 р. кількість безробітних досягла післявоєнного рівня і становила близько двох мільйонів осіб. Постійний притік нових робочих рук із села дозволяв італійським підприємцям зберігати низький рівень зарплати, що дуже здешевлювало собівартість італійських товарів та підвищувало їх конкурентоспроможність на зовнішніх ринках. Це позитивно вплинуло на економіку країни, проте регулярно викликало масове невдоволення населення. Періодично по всій Італії проходили страйки та демонстрації проти високої вартості життя і зростання безробіття (наприклад, масові протести робітників у січні 1949 року).

1950-ті роки ознаменувалися досить високими темпами підйому промисловості, при цьому розвиток окремих галузей тепер відбувався під контролем великих монополій: ФІАТ займав провідне місце у літакобудуванні та автомобільній промисловості, «Монтекатіні» – в хімічному виробництві, «Чентрале» і «Едісон» – лідери в електроенергетичній промисловості. Близько 90% всього прибутку цих галузей промисловості припадало на об'єднання монополістів.¹³⁰ Безліч дрібних італійських підприємств не могли з ними конкурувати і, збанкрутившись, скуповувалися ними за безцінь.

Інтенсивний розвиток італійської промисловості призвів також до деяких соціальних зрушень в країні – відбувалася масова міграція сільського населення у великі та промислово розвинені міста на півночі країни, зростала активність і вплив робочого класу Італії, ширився профспілковий рух. На передній план в економіці вийшли металургійна, хімічна, газовидобувна, нафтопереробна промисловості. Все це ще більше посилювало розрив у рівнях розвитку промислової Півночі та аграрного Півдня.

¹³⁰ Комолова Н.П. Новейшая история Италии. М., 1970. С. 236.

Позитивні результати від отриманої Італією економічної допомоги за планом Маршалла стали проявлятися після 1950 року. Швидкий приріст промислової продукції в Італії перевищував відповідні показники інших європейських країн. Цьому сприяло зростання капіталовкладень у різні галузі промисловості, активний процес автоматизації та модернізації виробництва, а також приплив доларів у країну завдяки масовому туризму. Найбільші італійські монополії, які отримували величезні прибутки (у 1953 році на них припадало майже 90% прибутку всіх промислових компаній), тепер були в змозі конкурувати з монополіями інших країн. Італія зуміла розширити свої зв'язки, особливо торгові, які стосувалися майже всіх куточків земної кулі, включитися в складний процес міжнародних відносин і відновити своє похитнулося після Другої світової війни становище в Західній Європі, Середземномор'ї і на Африканському континенті, з якими вона була пов'язана історично. У багато разів збільшився вивіз італійських капіталів за кордон, особливо в Азію та Африку, а за запасом іноземної валюти і золота Італія посіла третє місце у капіталістичному світі.¹³¹

Так само варто відзначити, що участь Італії в плані Маршалла сприяла включенню країни в заплановану військово-політичну Організацію Північноатлантичного договору, головною метою якої було ще більше згуртування країн Західної Європи під егідою США. У грудні 1948 р. К.Форца направив Таркіані директиву італійського уряду: домогтися, щоб Італія була запрошена увійти в НАТО.¹³² 11 березня 1949 року Де Гаспері виніс на обговорення в палату депутатів приєднання країни до запланованого альянсу. Комуністи і соціалісти проголосували «проти». Результат парламентської битви був вирішений голосами християнсько-демократичної більшості.

4 квітня 1949 р. міністр закордонних справ Італії К.Сфорца підписав у Вашингтоні договір про приєднання Італії до Північно-Атлантичного пакту¹³³,

¹³¹ Комолова Н.П. Новейшая история Италии. М., 1970. С. 262.

¹³² Tarchiarri A. Dieci anni tra Roma e Washington. Milano, 1955. P. 162.

¹³³ The North Atlantic Treaty, 04 April, 1949.

URL:http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm?selectedLocale=en (дата звернення: 13.01.2021)

головна мета якого – спільний захист від можливих іноземних нападів. Термін дії угоди – 20 років.

Наслідком цього стала згода італійського уряду в 1950 р. на спорудження в країні американських військових баз (в Неаполі, Вероні та інших містах) і розміщення на своїй території штабів альянсу. У січні 1950 р. між Італією і США було укладено угоду «про взаємну допомогу з метою оборони». В Італії були розміщені вигідні для італійських монополій військові замовлення штабів НАТО. Озброєння республіки здійснювалося під контролем американських військових місій.

10 жовтня 1951 року у Сполучених Штатах був прийнятий закон «Про взаємне забезпечення безпеки», який замінив собою закон «Про надання допомоги іноземним державам від 3 квітня 1948 року». Новий закон переслідував своєю метою зміцнення вже утворених блоків за допомогою надання їх учасникам не тільки економічної, але і військової допомоги. За новим законом президент США асигнував понад 5 млрд. доларів на допомогу країнам, що входять в НАТО, або будь-якій іншій країні, яка «має важливе значення для оборони північноатлантичного району» і понад 1 млрд. доларів на допомогу, згідно з приписами закону 1948 р., будь-якій з європейських країн-учасниць плану Маршалла.¹³⁴

Таким чином, Програма відновлення Європи вплинула не тільки на економічну ситуацію у країнах, але і на політичну. В Італії її здійснення супроводжувалося посиленням американського впливу, якому сприяла і правляча Християнсько-демократична партія. У процесі відновлення своєї зруйнованої економіки Італія пішла середнім шляхом між вільною економікою і контролем її з боку держави – вибір був зроблений на користь змішаної економіки з державною участю, яка ставала все більш активною в наступні роки.

¹³⁴ Закон "О взаимном обеспечении безопасности" 10 октября 1951 г. // Хрестоматия по Новейшей истории в 3-х т. М., 1960-1961. Т. 3, ч. 1. М., 1961. С. 415-416.

Вже на початку 50-х рр. XX ст. Італія змогла відновити зруйновану війною промисловість і стати на шлях прискореного індустріального розвитку. Він відбувався неймовірно швидкими темпами і наздоганяв, а за деякими показниками навіть переганяв, провідні світові капіталістичні держави. Підсумком відновлення економіки, вагомий внесок у яке здійснила надана американська економічна допомога країні за планом Маршалла, стало те, що протягом трохи більше десяти років післявоєнного розвитку Італія перетворилася на високорозвинену промислову країну, орієнтовану на міжнародний ринок. Низькі ціни світового ринку на сировину та енергоносії, стримування зростання заробітної плати (вона збільшилася на 8,9%, у той час, коли продуктивність праці зросла на 40%), а також посилення європейського співробітництва (у 1957 р. Італія вступила в Загальний ринок) призвели до небувалого економічного підйому, названого італійським «економічним дивом».

2.2. Аграрна реформа та створення «Каси Півдня»

Регіональна відсталість Півдня (шести областей, островів Сицилії та Сардинії) історично була больовою точкою Італії, була результатом диспропорції в розміщенні продуктивних сил. На початку 50-х рр. частка південних районів у сільському господарстві країни становила 33,2%, промисловості – 15,1%. Значно нижчою, ніж на Півночі, була продуктивність праці. Рівень безробіття тут також був удвічі вище, ніж в інших регіонах.

Разом з тим глибина проблеми полягала не тільки в економічній відсталості, але й у її значному впливі на соціальну та політичну області. У районі Півдня, що охоплює 43% території країни, проживало понад 1/3 населення Італії, а дохід на душу населення становив у 1950-ті роки близько половини від рівня решти частини країни. По суті, це район величезного аграрного перенаселення, безробіття і злиднів, звідки емігрували на заробітки в

північні області країни та за кордон сотні тисяч осіб (80% від загального числа італійських емігрантів). З державного бюджету сюди виділялося вдвічі більше коштів, ніж з нього надходило. Це сильно впливало на стан країни в цілому.

Серед економічних заходів, здійснених в Італії в перші повоєнні роки, безумовно, головне місце займає аграрна реформа. Земельне питання було одним з найгостріших ще до Другої світової війни, адже Південь і прилеглі центральні райони, що майже не мали великої промисловості, все сильніше відставали від більш передових районів Півночі і поступово перетворювалися на свого роду внутрішню колонію Італії. Ремісничі вироби південних міст (Неаполя та ін.) не витримували конкуренції фабричних товарів, які ввозилися з Англії, Франції та Північної Італії.

Вже у 1942-1943 роках антифашистські партії внесли аграрне питання у свої програми – Партія дії в «Сім пунктів»¹³⁵, ХДП у «Відновлювальні ідеї Християнської демократії»¹³⁶. Комуніст та агроном за освітою Еміліо Серені у 1943 році написав роботу «Аграрне питання і національне відродження». У ній він продемонстрував, як саме фашистська політика «військового господарства» сприяла підпорядкуванню великого землеволодіння інтересам фінансового капіталу, що і призвело до занепаду сільського господарства.¹³⁷

Після війни на Півдні та у Центральній Італії ситуація ще більше погіршилася. Слабка промисловість майже зовсім не розвивалася, сотні селищ у цьому регіоні не мали ані шкіл, ані медичних установ, велика кількість людей були банально неосвіченими. Величезні поміщицькі латифундії (маєтки), широке поширення кабальних форм оренди (колонат, половинщина) свідчили про наявність феодальних пережитків у сільському господарстві країни. У власності всього 40 тис. землевласників, що становили приблизно 20-25 тис. сімей, перебувало понад 10 млн. гектар землі. У цей же час в Італії налічувалося

¹³⁵ I 'sette punti' del Partito d'Azione (luglio 1942).

URL:https://www.circolorossellimilano.org/MaterialePDF/sette_punti_partito_azione.pdf (дата звернення: 15.01.2021)

¹³⁶ Demofilo. Le idee ricostruttive della Democrazia cristiana. Roma, 1943. P. 3.

¹³⁷ Sereni E. La questione agraria nella rinascita nazionale, Torino: Einaudi, 1975. P.90.

більше 4-х млн. малоземельних або зовсім безземельних сімей, що складали 82% селянського населення Італії. Багато бідняків жило просто в печерах, виритих на схилах гір і ярів. Тут панував голод і хвороби.¹³⁸

Перші законодавчі кроки до вирішення цієї проблеми були зроблені у 1944-1946 роках міністром сільського господарства Фаустом Гулло (ІКП). Він видав декрети, які заохочували осушення земель, перетворення великих маєтків на дрібні та середні. 19 жовтня 1944 року з його ініціативи був прийнятий закон № 279, який зобов'язав поміщиків здавати в тимчасове користування порожні або погано оброблювані землі (терміном до 4 років) селянсько-батрацьким кооперативам. Орендна плата за землю не повинна була перевищувати 1/5 річного врожаю, що отримувався із земельної ділянки у останні п'ять років.

1946 року посаду міністра сільського господарства зайняв Антоніо Сеньї (ХДП), який продовжив максимальний термін оренди до 9 років та дозволив окремим особам використовувати цей закон на рівні із кооперативами. Ця реформа справила величезний ефект на селян Півдня: через опір землевласників дії цього документу, селяни почали самостійно захоплювати незасіяні землі, формувати кооперативи. З селянським рухом також боролася мафія, яку великі поміщики давно використовували як інструмент для наведення порядку.

Попередньою підготовкою аграрної реформи варто назвати прийняття двох важливих законів, підготовлених Міністерством сільського та лісового господарства. Перший – законодавчий декрет № 1744 від 31 грудня 1947 р., – накладає певні зобов'язання на поміщиків з метою проведення поліпшення стану земель за свій рахунок. Якщо коштів на це не вистачає – слід віддати частину своєї землі, яка потім буде розподілена між селянством.¹³⁹ Другий закон – декрет №114 від 24 лютого 1948 р.– надає численні кредитні та податкові пільги при продажу і здавання в оренду землі, коли покупець або

¹³⁸ Комолова Н.П. Новейшая история Италии. М., 1970. С. 198.

¹³⁹ Decreto legislativo del Capo provvisorio dello stato, 31 dicembre 1947, n.1744.

URL: <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/gu/1948/03/08/57/sg/pdf> (дата звернення: 18.01.2021)

орендар є прямим фермером та за умови достатнього рівня якості землі для створення ефективної селянської власності.¹⁴⁰

У 1949 році ситуація знову загострилася. У жовтні спалахнуло повстання селян у Коллабрії. Люди йшли цілими селами, прибувши в маєтки великих поміщиків, вони ділили землю та починали підготовки до засівання. Проти них були направлені загони поліції, які вимагали звільнити зайняті території. Перше збройне зіткнення сталося в селі Мелісса 29 жовтня 1949 року, яке викликало протести у всіх південних областях. Уряд був поставлений у глухий кут, стало зрозуміло, що аграрну реформу не можна більше відкладати.

Тривалі обговорення в парламенті у результаті призвели до прийняття у 1949-1950 роках трьох законів, які й становили собою земельну реформу для різних районів Центральної, Південної Італії та Сицилії. Вони передбачали обмеження поміщицького землеволодіння на основі встановлення межі доходів (а не межі земельної площі), викуп надлишків земельної власності державою та продаж їх селянам.¹⁴¹ Державна реформа, а також підтримка фермерів за допомогою податкових пільг та кредитних коштів на купівлю земельних ділянок і сільськогосподарської техніки призвела до того, що у період з 1948 по 1960 рік в їхні руки перейшло близько 1,5 млн. гектарів землі. Це означало, що значна частина великих поміщицьких володінь (латифундій) на Півдні та на Сицилії перестала існувати. Були також скасовані кабальні форми оренди. І хоча велике поміщицьке землеволодіння в Італії не було ліквідовано повністю (реформа була проведена тільки в певних регіонах), становище селян на Півдні безсумнівно покращилося.

Уряд переслідував одночасно кілька цілей: встановлюючи квоти для селян у сільській місцевості на певний період часу, він намагався уповільнити темпи міграції до міст, розширити внутрішній ринок для продукції сільського господарства і послабити соціальну напруженість. Розмір державних інвестицій у земельну реформу за 12 років склав 638 млрд. лір. Це дозволило здійснити

¹⁴⁰ Decreto legislativo, 24 febbraio 1948, n. 114

URL: <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/gu/1948/03/12/61/sg/pdf> (дата звернення: 18.01.2021)

¹⁴¹ Лисовский Ю.П. Италия: От фашизма к демократии. М., 1990. С. 239.

меліорацію земель на площі понад 500 тис. га, посадку плодових дерев на площі в 100 тис. га, прокласти дороги, водопровід, лінії електропередач. У результаті покращилося використання земель, різко скоротилися пасовища і цілина, відбулося зростання якості продуктів тваринництва та збільшився вихід товарної продукції.

Ще однією важливою для південного регіону подією стало прийняття 10 серпня 1950 року Закону № 646 про створення спеціального державного органу – «Каса Півдня» (*Cassa per il Mezzogiorno*).¹⁴² Він займався фінансуванням, підготовкою програм, виконанням надзвичайних робіт, спрямованих «на економічний і соціальний прогрес південної Італії», наприклад, будівництво в Калабрії і на Сицилії металургійних заводів, спорудження нафтохімічного комплексу, автостради, проведення газопроводу. Така ідея прийшла у 1950 році до економіста Паскуала Сарасено, який надихнувся досвідом створених у Сполучених Штатах Америки під час Нового курсу місцевих агентств з розвитку. Спочатку програма розраховувалася на 10 років (1950-1960) з фінансуванням 100 млрд лір на рік.¹⁴³

Варто відзначити, що спочатку за допомогою проведення вищезгаданих заходів планувалося сформувати передумови самостійного розвитку економіки Півдня. Тому значні інвестиції спрямовувалися сюди для розвитку сільського господарства, інфраструктури, а потім і промисловості. Через кілька років виявилися слабкі сторони концепції «автономності», через що вона була переглянута. З 1956 року курс спрямовується на прискорення розвитку економіки Півдня за допомогою її включення в загальну економічну систему Італії.

¹⁴² Legge 10 agosto 1950, n. 646 recante: "Istituzione della Cassa per opere straordinarie di pubblico interesse nell'Italia meridionale (Cassa per il Mezzogiorno)

URL: <http://www.consiglioregionale.calabria.it/upload/istruttoria/Legge%20n%20646-1950.pdf> (дата звернення: 20.01.2021).

¹⁴³ L'intervento straordinario nel Mezzogiorno.

URL: <http://www.criticastorica.it/opera/volume-iv-liberta-e-centrismo/cap-ii-il-nuovo-decollo/intervento-straordinario-nel-mezzogiorno> (дата звернення: 20.01.2021)

Основні кошти на фінансування Каси надходили з північних промислових регіонів, тому, можна сказати, що залежність Півдня від нього тільки посилювалася. Величезні фінансові витрати принесли досить скромні результати (при тому, що програма була ліквідована лише в 1984 році). Розрив у рівні життя населення вдалося скоротити лише на 10%, багато сімей продовжували існувати за рахунок грошових переказів родичів-емігрантів. Високі темпи приросту населення не дозволили вирішити проблему зайнятості.

Підводячи підсумок, діяльність Каси Півдня здійснювалася головним чином у напрямку так званої підготовки до індустріалізації і створила передумови для подальшого активного проникнення великого монополістичного капіталу Північної Італії. Варто відмітити, що у ті важкі роки цей орган сприяв деякому пом'якшенню проблем безробіття та допоміг поліпшити становище в регіоні.

При цьому, аграрна реформа зіграла значну роль у підйомі національної економіки. Вона дала поштовх до механізації сільського господарства Італії, а отже і розвитку відповідних галузей промисловості, сприяла розширенню внутрішнього ринку. Це допомогло вирішити зернову проблему та почати самостійно виробляти необхідну для внутрішнього споживання кількість зерна. Тим не менш, сільське господарство значною мірою відставало у своєму розвитку від темпів розвитку промисловості: приріст сільськогосподарської продукції не перевищував 3% на рік.¹⁴⁴

Індустріалізація ж у цей час йшла повним ходом, особливо на півночі Італії. Через це чимало селян, які нещодавно отримали землю, залишали свої наділи та переселялися у міста. Всього протягом 1950-1960 рр. з села пішло 1,8 млн. чоловік. Масовий потік громадян до індустріальних районів Півночі призвів до бурхливого розростання міст і передмість, породжуючи гостру потребу в житлі. Постійно маючи величезний резерв робочих рук, італійські підприємці мали можливість утримувати заробітну плату на більш низькому рівні, ніж в інших країнах Європи, і за рахунок цього скорочувати витрати

¹⁴⁴ Комолова Н.П. Новейшая история Италии. М., 1970. С. 261.

виробництва і посилювати конкурентоспроможність своїх товарів. Це викликало обурення робітників, які все частіше стали виходити на демонстрації та страйки.

2.3. Інститут промислової реконструкції (IRI) та підйом індустріального сектору

Післявоєнний розвиток важкої промисловості Італії безпосередньо пов'язаний з діяльністю Інституту промислової реконструкції. Він був заснований фашистським режимом ще 24 січня 1933 року як тимчасовий державний орган для вирішення банківської та індустріальної криз італійської економіки тих років. На грані збанкрутіння опинилися три великі банки (Banca Commerciale Italiana, Banco di Roma, Credito Italiano) – змішаного типу (за німецькою моделлю), вони виконували як функцію комерційних, так і інвестиційних банків, також приймаючи участь у капіталі компаній. IRI був створений аби нормалізувати ситуацію у цій сфері та одночасно продовжити реорганізацію частин у компаніях, які належали банкам.¹⁴⁵ Одним із творців та першим президентом IRI став Альберто Бенедуче.

Зі створенням Інституту була проведена складна операція, яку можна поділити на 2 основні складові:

- 1) реорганізація банківської системи з поділом комерційних та інвестиційних банків і посилення регулюючої та наглядової ролі Банку Італії, що було санкціоновано законом від 1936 року;
- 2) перерозподіл контрольних пакетів трьох найбільших банків у компаніях – частина з них була передана фізичним особам.

¹⁴⁵ Franzinelli M, Magnani M. Beneduce. Il finanziere di Mussolini. Milan: Arnoldo Mondadori Editore, 2009. P. 195-196.

В цілому, з затвердженням IRI, 21,49% капіталу італійських компаній, що існували на 31 грудня 1933 року, прямо або побічно стали контролюватися Інститутом.¹⁴⁶

24 червня 1937 р. він став постійно діючим органом, який складався з двох відділень:

1) банківського – складається з трьох вище перелічених банків, яким була забезпечена стабільність контрольної більшості акціонерного капіталу, а також автономія в управлінні;

2) виробничого – у нього входили передані банками контрольні пакети акцій компаній (як промислових, так і сервісних).¹⁴⁷

Таким чином, у центрі системи знаходився Інститут промислової реконструкції: холдинг, на 100% контрольований Казначейством, який прийняв форму органу державного управління. Вже у 1930-х роках він навіть зміг утворити кілька власних основних дочірніх компаній шляхом злиття декількох підконтрольних. Таким чином, у 1933 році була створена STET (об'єднала три телефонні компанії), у 1936 році – Finmare (чотири судноплавні компанії) та Finsider (сталеливарні підприємства).

Компанії, контрольовані IRI, були присутні у всіх важливих секторах виробничої системи того часу: суднобудівна, механічна та електромеханічна, сталеливарна промисловості, управління великими сервісними мережами (морські судноплавні лінії, що становлять національний інтерес, значні частини телефонних та електричних мереж). Інститут сприяв їх реорганізації, яка торкнулася цілих галузей національної економіки. Напередодні війни під контролем були підприємства, що виробляли 77% чавуну, 45% сталі, 67% залізної руди, 80% морських суден, 22% літаків, 75% металевих труб.¹⁴⁸

Друга світова війна призвела до знищення багатьох підприємств IRI, адже його великі промислові об'єкти мали стратегічне значення для фашистського режиму, тому союзники активно бомбардували їх. Тільки таким чином можна

¹⁴⁶ Castronovo V. Storia dell'IRI. Vol.1: Dalle origini al dopoguerra. Laterza: Editori Laterza, 2012. P.158-186.

¹⁴⁷ Posner M., Woolf S. Italian Public Enterprise. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1967. P. 51-52.

¹⁴⁸ Romeo R. Breve storia della grande industria in Italia 1861-1961. Milano: Arnoldo Mondadori Editore, 1988. P.170.

було зупинити потік зброї, який надходив з італійських заводів. Також окупація країни призвела до поділу штаб-квартири організації: одна знаходилася на півночі, під суверенітетом Республіки Сало і німецьких військових окупаційних властей, друга була відновлена в Римі після його звільнення в 1944 році.¹⁴⁹

У післявоєнний період можливість продовження діяльності Інституту промислової реконструкції ставилася під сумнів через її причетність до економічної політики фашистського режиму. Проте, Контрольна комісія союзників, а потім й Економічна комісія Установчих зборів прийшла до висновку, що IRI відповідає структурним, а не тимчасовим потребам італійської економіки та покликаний стати важливим інструментом для післявоєнного відновлення і розвитку італійської економіки.

1948 рік ознаменувався новим етапом в історії організації. По-перше, законодавчим указом від 23 січня її фінансування було збільшено до 30 млрд лір.¹⁵⁰ По-друге, новою рушійною силою став Оскар Сінігалья, інженер і президент Finsider, який розробив план збільшення виробничих потужностей італійської сталеливарної промисловості. Для цього було побудовано 3 якісних заводи – в Генуї-Корнільяно, Баньолі та Пьомбіно. Концентрація виробництва на великих і сучасних підприємствах дозволила вирівняти вартість італійської чорної металургії та міжнародної сталеливарної промисловості. Таким чином, IRI активно зайнявся розвитком великої базової галузі та інфраструктури, необхідної для країни. Завдяки цьому в період з 1948 по 1962 рік обсяг виробництва зріс майже на 350 відсотків.¹⁵¹

Інститут пішов шляхом розробки та реалізації проєктів, які відігравали основну роль у виробничого розвитку і модернізації післявоєнної Італії. Будівництво Autostrada del Sole, розпочате у 1956 році, та подальша програма створення автомагістралей, передбачали створення інфраструктури, яка мала

¹⁴⁹ Dalle origini al dopoguerra: riorganizzare il sistema industriale e bancario per superare la crisi (1933-1945). URL: <http://www.archivistoricoiri.it/index/pagina-82.html> (дата звернення: 15.04.2021)

¹⁵⁰ Decreto legislativo 23 gennaio 1948, n. 9. URL: <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/gu/1948/01/27/21/sg/pdf> (дата звернення: 15.04.2021)

¹⁵¹ Posner M., Woolf S. Italian Public Enterprise. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1967. P. 59.

велике значення для транспортної системи країни. Також серед ключових проєктів IRI варто відмітити створення національної телекомунікаційної мережі, яка поставила Італію в число перших країн Європи; встановлення і розвиток системи радіо і телебачення та створення національної авіакомпанії.

Також дуже важливим моментом діяльності був напрямок інвестицій компаній в регіони Південної Італії з метою реалізації ініціатив, спрямованих на подолання ізоляції та початку активного розвитку регіону. Фактично, це зобов'язання було встановлено одразу після війни зі створенням у грудні 1946 року SVIMEZ (Асоціація промислового розвитку південної Італії), у яку IRI зробив безпосередній внесок. Вона повинна була сприяти вивченню економічних умов Південної Італії, а також пропонувати конкретні програми дій та проводити роботи, спрямовані на створення і розвиток виробничої діяльності.¹⁵²

З роками пряме державне втручання в економіку значно розширилося. Наприклад, у 1953 році за зразком IRI була створена ENI – Національна нафтопромислова організація (іт. Ente Nazionale Idrocarburi). Вона отримала контроль над більш ніж 200 підприємствами, які займаються переробкою імпортованої нафти.

Функціонування Інституту промислової реконструкції у повоєнні роки тотальний вплинуло на економіку країни. З 1945 по 1953 роки він займався активним розвитком сталеливарної промисловості, що дозволило Італії стати конкурентоспроможною на світовому ринку, взяти участь в Європейському співтоваристві вугілля і сталі, а потім і в Європейському спільному ринку.¹⁵³ Більш того, прагнення IRI розвивати важку промисловість в південному регіоні країни вирішило давню соціальну напруженість між розвиненою північною і відсталою сільськогосподарською південною Італією.

У шістдесяті роки, коли італійська економіка зростала високими темпами, Інститут був одним з головних творців італійського «дива». За роки

¹⁵² La storia della SVIMEZ. URL: <https://lnx.svimez.info/svimez/conosci-la-svimez/la-storia-della-svimez/> (Дата звернення: 21.01.2021)

¹⁵³ Posner M., Woolf S. Italian Public Enterprise. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1967. P. 60-61.

інтенсивного зростання ця організація поводитися не схоже на жодну з раніше відомих корпорацій. Вона відображала інтереси держави у розвитку тої чи іншої сфери, тому їй не потрібно було піклуватися про прибуток. Тобто, IRI міг витратити мільйони лір на такі проєкти, пов'язані з металургією чи будівництвом доріг, від яких компанії, орієнтовані на прибуток, ухиляються. Ефект від таких державних інвестицій полягав у створенні ринків, на яких потім могли б конкурувати інші компанії, тим самим розширюючи економіку в цілому. Інші європейські країни, такі як Великобританія і Франція, розглядали «формулу IRI» як модель ефективної співпраці між приватним і державним бізнесом.

Розділ 3. ВПЛИВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ІТАЛІЇ

3.1. Участь у створенні та діяльності Європейського об'єднання вугілля і сталі

На початку 1950-х років в Європі прискорювався інтеграційний процес, розпочатий завдяки співпраці країн у плані Маршалла та НАТО. Важливіше рішення було прийнято 18 квітня 1951 р., коли міністри закордонних справ Італії (Карло Сфорца), Франції, ФРН, Нідерландів, Бельгії та Люксембургу підписали в Парижі Договір про утворення Європейського об'єднання вугілля і сталі (ЄОУС), що передбачав створення спільного ринку сировини та продукції металургійної, вугільної та залізорудної промисловості країн-учасниць.¹⁵⁴ Він набував чинності з 23 липня 1952 року, термін дії – 50 років.

Причиною створення подібного об'єднання було бажання Франції убезпечити себе від можливого вторгнення Німеччини. Для цього Роберт Шуман, французький міністр закордонних справ, висунув ідею, запропоновану Жаном Моне, керівником французької генеральної комісії з планування. Вона була представлена 9 травня 1950 року під назвою «Декларації Шумана».¹⁵⁵

Це був план створення спільного франко-німецького ринку виробництва сталі та вугілля, адже ці дві основні сировини були основою для всієї індустрії країн (включаючи військовий аспект виробництва) та джерелом енергії обох країн. Згідно із запропонованим планом, франко-німецька продукція сталеливарних і вугільних комбінатів об'єднувалася під єдиним керівництвом,

¹⁵⁴ Treaty establishing the European Coal and Steel Community.

URL: https://www.cvce.eu/obj/treaty_establishing_the_european_coal_and_steel_community_paris_18_april_1951-en-11a21305-941e-49d7-a171-ed5be548cd58.html (дата звернення: 04.05.2021).

¹⁵⁵ The Declaration of 9 May 1950.

URL: https://www.cvce.eu/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/3b073a30-f149-4016-8a58-281270d4336f/Resources#84eb5a1a-64d7-4b77-bf0b-23e8a41edb64_fr&overlay (дата звернення: 04.05.2021)

створюючи організацію, відкриту для участі в ній інших європейських країн. Таким чином, можна назвати 2 основні переваги такого співробітництва – по-перше, спільний ринок цих товарів сприятиме господарському відродженню Європи, адже усім вистачатиме сировини; по-друге, жодна держава не зможе таємно використовувати ці ресурси для військових цілей.¹⁵⁶

Для реалізації «Декларації Шумана» було потрібно схвалення трьох сторін: урядів Франції, Німеччини та США.¹⁵⁷ Канцлер ФРН Конрад Аденауер підтримав цю ініціативу, щоб просувати вимоги про повний суверенітет і рівність своєї країни. Він розумів, що тільки співпраця з іншими державами сприятиме міжнародній реабілітації Німеччини.¹⁵⁸ Державний секретар США Дін Ачесон, який активно підтримував європейську інтеграцію, був проінформований про цю ініціативу ще до того, як декларація була оприлюднена. Це було важливим кроком, оскільки Сполучені Штати були занадто сильними, щоб їх ігнорувати. Уряд Франції настільки побоювався посилення Німеччини, що готовий був побудувати нову Європу з нею на рівних, аби запобігти її мілітаризації.¹⁵⁹

Італія зі свого боку бачила в плані Шумана відмінну можливість для відновлення демократичної та економічної систем, реабілітації після участі у Другій світовій війні.¹⁶⁰ Східні ринки були закриті для країни, тому прем'єр-міністр Де Гаспері прийняв рішення вивести італійську економіку на найбільш конкурентні і складні ринки: атлантичний і західноєвропейський.¹⁶¹ Також ідею підтримали країни Бенілюксу, а ось Великобританія категорично відмовилася.

У підсумку, 6 країн – Франція, ФРН, Італія, Бельгія, Люксембург і Нідерланди – почали переговори щодо приєднання до програми. Документ, який складався зі 100 статей та проголосив створення ЄОУС, був підписаний у

¹⁵⁶ Gowland D., Dunphy R., Lythe C. *The European Mosaic : Contemporary Politics, Economics and Culture*. Harlow: Pearson Education, 2006. P. 279.

¹⁵⁷ Dinan D. *Ever Closer Union: An Introduction to European Integration*. London: Palgrave Macmillan, 2005. P. 23.

¹⁵⁸ Gowland D., Dunphy R., Lythe C. *The European Mosaic : Contemporary Politics, Economics and Culture*. Harlow: Pearson Education, 2006. P. 280-281.

¹⁵⁹ Dinan D. *Ever Closer Union: An Introduction to European Integration*. London: Palgrave Macmillan, 2005. P. 24.

¹⁶⁰ Nugent N. *The Government and Politics of the European Union*. London: Palgrave Macmillan, 2006. P.280.

¹⁶¹ Bindi F. *Italy and the European Union*. Washington: Brookings Institution Press, 2011. P.38.

Парижі 18 квітня 1951 року, набував чинності 24 липня 1952 року. Термін дії угоди був розрахований на 50 років. Процес інтеграції відбувався поступово: 10 лютого 1953 року був створений єдиний ринок вугілля та металу, а 1 травня 1953 – для сталі. Створення Європейського співтовариства вугілля і сталі з наднаціональними повноваженнями, незалежними від національних урядів, стало першим кроком до ЄС.¹⁶²

Розгляньмо структуру новоствореної організації. Вища влада (англ. High Authority) – це наднаціональний виконавчий орган, який володіє широкими повноваженнями (наприклад, може накладати збори і прямі санкції на фірми), автономний фінансово і політично. За підтримки секретаріату йому допомагав Консультативний комітет, що складається з виробників вугілля і сталі, споживачів і профспілок. Також було створено Спеціальну раду міністрів, яка складається з представників держав-членів. Його головне завдання – гармонізувати наднаціональну та національну політику. Також затверджувався Суд для здійснення контролю над Вищим керівним органом та державами-членами. До нього входять 7 суддів, яких призначають національні уряди. Для додання більшої легітимності новим інститутам були скликані Загальні збори, які склалися з 78 делегатів від національних парламентів.¹⁶³ Першим президентом організації став Жан Моне.

Статті також містили докладні правила, які раз і назавжди фіксували наднаціональні повноваження ЄОУС. Вони були спрямовані на сприяння економічному зростанню шляхом модернізації та раціоналізації виробництва вугілля і сталі, розвитку зайнятості та підвищення рівня життя і праці в державах-членах, створення сприятливих умов для міжнародної торгівлі. Для цього планувалося знизити ціни на внутрішньому ринку за рахунок забезпечення прозорості тарифів. Заборонялися державна допомога, субсидії та

¹⁶² Gowland D., Dunphy R., Lythe C. The European Mosaic : Contemporary Politics, Economics and Culture. Harlow: Pearson Education, 2006. P. 280.

¹⁶³ Treaty establishing the European Coal and Steel Community. P.6-16.

URL: https://www.cvce.eu/obj/treaty_establishing_the_european_coal_and_steel_community_paris_18_april_1951-en-11a21305-941e-49d7-a171-ed5be548cd58.html (дата звернення: 04.05.2021).

будь-які види дискримінації (квоти, податки або транспортні витрати).¹⁶⁴ Вперше в Європі було застосовано чітке антимонопольне законодавство: картелі, концентрації і злиття дозволялися Вищим керівництвом тільки у тому випадку, якщо їх діяльність сприятливо вплине на функціонування ринку. При недотриманні правил конкуренції або дискримінації могли застосовуватися прямі санкції.

Варто зазначити, що у всіх шести країнах в уряді були противники створення цієї організації. Комуністичні партії називали цей план таким, що суперечить інтересам СРСР, німецькі соціал-демократи відмовлялися від будь-яких національних поступок, а партія французьких голлістів виступала проти будь-якої втрати національного суверенітету.

Безсумнівно, участь у європейському інтеграційному процесі зіграла позитивну роль для Італії. Коли тільки починалися переговори про створення Європейського об'єднання вугілля і сталі, усі його учасники розуміли, що промисловість Італії в даний момент була однією з найменш конкурентоспроможних. Тому їй були надані особливі умови: італійська металургійна промисловість отримала право протягом 10 років безперешкодно використовувати для збуту своєї продукції територію малого європейського ринку, тоді як ввезення до Італії металургійної продукції інших країн-членів ЄОУС могло здійснюватися тільки за цінами, призначеними італійським урядом. В результаті загальне виробництво сталі в Італії було піднято з 3 млн тонн у 1950 році до 9 млн тонн у 1961, 12,7 млн тонн у 1965, 16 млн. тонн в 1968 роках.¹⁶⁵

Незважаючи на внутрішні проблеми країн ЄОУС, їм вдалося відкинути свої суперечки на досить тривалий час, щоб об'єднати свої ресурси, зробити їх менш залежними від іноземних поставок та остаточно відновитися після Другої

¹⁶⁴ Diebold W. The Shuman Plan: A Study in Economic Cooperation 1950-1959. New York: Praeger, 1959. P. 175-177.

¹⁶⁵ Kipping M., Ruggero R., Dankers J. The Emergence of New Competitor Nations in the European Steel Industry: Italy and the Netherlands, 1945-1965. URL:<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/713999209> (Дата обращения: 04.05.2021)

світової війни. Вже до 1955 року видобуток вугілля у державах-членах зріс до 250 млн тонн, а виробництва сталі – до 60 млн тонн на рік.

У підсумку, організація не змогла до кінця виконати поставлені перед нею завдання в економічній сфері, адже у 1957 році нафта перевершила вугілля в якості основного джерела енергії. Однак її діяльність проклала шлях подальшим інтеграційним процесам у регіоні, наприклад, підписанню Римських договорів, а її інститути стали основою для наступних організацій. День 9 травня, коли Роберт Шуман від імені французького уряду оприлюднив свою пропозицію, відзначається щорічно як День Європи, а сам міністр закордонних справ Франції увійшов в історію як один з батьків-засновників Європейського союзу.

3.2. Римські договори 1957 року та їх імплементація

Договір про створення Європейського об'єднання вугілля і сталі дав старт процесу економічної, політичної та правової інтеграції країн Західної Європи. У 1952 році за його типом було розроблено 2 проекти – Європейського оборонного співтовариства (CED), що передбачало об'єднання національних армій, та Європейського політичного співтовариства (CPE). У 1954 році Національна асамблея Франції 319 голосами проти 264 відмовилася ратифікувати ці договори, побоюючись за свій суверенітет.¹⁶⁶ Це дало зрозуміти країнам Європи, що їх союз повинен базуватися саме на економічних взаєминах.

Підписання Римських договорів стало у цьому плані великим кроком вперед. Діяльність ЄОУС змусила країни-учасниці задуматися про поглиблення цього союзу і розширення спектру його діяльності. Для цього на Мессинській конференції в червні 1955 року було вирішено створити комітет, який очолив

¹⁶⁶ История дипломатии: в 5 т.// Громько А.А., Земсков И.Н. (ред.) Т. 5, кн.1. М.: Государственное издательство политической литературы, 1974. С.413.

Поль-Анрі Спаак – керівник міжурядового комітету ЄОУС і міністр закордонних справ Бельгії. Йому було доручено підготувати доповідь про можливість створення повномасштабного економічного союзу між країнами «шістки», який би включав в себе єдиний ринок, податкову і грошово-кредитну політику, а також торкнувся би сфери атомної енергетики.

Комітет Спаака розпочав свою роботу 9 липня 1955 року і вже у квітні-травні 1956 року представив звіт про виконану роботу членам ЄОУС, які його схвалили. Інтеграція розвитку ядерної енергетики на наднаціональному рівні була визнана дуже вигідною фінансово, а от стосовно електроенергії та паливного газу – недоречною, оскільки вони розподілялися виключно на національному рівні. Найважливішим заходом варто назвати скасування митних зборів між країнами-учасницями.¹⁶⁷ З цього моменту почалася розробка положень угоди.

У підсумку, 25 березня 1957 року в Римі відбулося підписання відразу двох документів представниками Франції, ФРН, Бельгії, Нідерландів, Люксембургу та Італії, яку представляли прем'єр-міністр Антоніо Сеньї (ХДП) та міністр закордонних справ Гаetano Мартіно (ІЛП). Договір про заснування Європейського економічного співтовариства та Договір про заснування Європейського співтовариства з атомної енергії набували чинності з 1 січня 1958 року. Обидві новостворені організації мали багато спільного, особливо це помітно при порівнянні структури, статусів і порядку функціонування їх інститутів (Ради, Комісії, Асамблеї, Суду).

Розгляньмо кожен документ більш детально. Угода про ЄЕС ґрунтувалася на тих же принципах, що й стосовно Європейського співтовариства вугілля і сталі. Також затверджувалося створення спільного ринку, який тепер охоплював усі галузі господарства. Наступник кроком потрібно було розробити та ратифікувати у країнах однакову політику в галузі сільського господарства і транспорту. Знову був встановлений перехідний період, який через великі

¹⁶⁷ The Brussels Report on The General Common Market. URL: http://aei.pitt.edu/995/1/Spaak_report.pdf (Дата звернення: 18.05.2021)

масштаби перетворень збільшений до 12 років. У цей час (тобто, до 1969 року) передбачалося провести зниження в три етапи митних бар'єрів між державами-учасницями, а також прийняти єдиний митний тариф та затвердити єдину торговельну політику щодо третіх країн.

Також було прийнято рішення про створення Європейського інвестиційного банку (ст.129) та Європейського соціального фонду (ст.123). ЄІБ використовувався окремими державами при нестачі коштів для поліпшення менш розвинених регіонів, модернізації підприємств, створення нових видів діяльності, необхідних для поступового переходу до спільного ринку. ЄСФ у свою чергу сприяв працевлаштуванню, а також географічній та професійній мобільності працівників, спонсорує соціальні виплати та перекваліфікацію працівників.¹⁶⁸

Додання до договору пунктів про узгодження економічних політик та застосування єдиних стандартів вироблення рішень передбачало неминучість стандартизації в перспективі як мінімум деяких політичних практик. Це в свою чергу передбачало розвиток тих чи інших форм політичної інтеграції. Таким чином, у Західній Європі став затверджуватися новий тип взаємодії, який дозволяв через тривалу практику узгодження суперечливих економічних і політичних інтересів країн-учасниць у перспективі прийти до формування єдиної економічної політики.

Головним законодавчим органом Європейського економічного співтовариства стала Рада, до якої увійшло по одному представнику від кожного національного уряду. Виконавча функція була покладена на незалежну Комісію, яка складалася з 9 членів, які призначатимуться на 4-річний термін. В Асамблеї Італія отримала 18 місць з 78.

У 1950-х роки країни Європи дійшли висновку, що ядерна енергія – це засіб досягнення енергетичної незалежності. Ініціатором створення Євратому виступила Франція, яка раніше за інші країни почала проводити дослідження в

¹⁶⁸ Trattato che istituisce la Comunità Economica Europea e documenti allegati. P.102-107.

URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/IT/TXT/PDF/?uri=CELEX:11957E/TXT&from=EN> (дата звернення: 18.05.2021)

галузі ядерної енергетики, але швидко переконалася, що поодинці це здійснити неможливо. Документ про створення цієї організації складався з 234 статей. Її діяльність була спрямована на координацію дослідницьких програм держав-членів, що стосувалися ядерної енергії та забезпечення її використання в мирних цілях. Однією з цілей було створення спільного ринку атомної енергії. За цією угодою всі права власності на розщеплюванні матеріали переходили Євратому.¹⁶⁹

Варто зазначити, що Римські договори відображали інтереси усіх держав, які підписали їх. Нідерланди, наприклад, зажадали закріпити економічну лібералізацію, що вже почалася у результаті зусиль з відновлення після Другої світової війни. Виробники цієї країни залежали від експорту, особливо на західнонімецькому ринку, тому побоювалися повернення до протекціонізму 1930-х років. Франція ж була зацікавлена в інтеграції транспорту та атомної енергетики, а також у контролі економічного відновлення Німеччини. Для Італії і ФРН, колишніх країн осі, угоди підтверджували їх статус шановних членів міжнародного співтовариства. Активна підтримку проєкту європейськими урядами була забезпечена завдяки врахуванню національних інтересів, бо таким чином вони були впевнені, що вигоди від участі перевищать витрати.

Спочатку Великобританія відмовилася ратифікувати Римські договори, вважаючи, що це суперечить її національним інтересам. На початку 1960 року вона навіть підписала Стокгольмську конвенцію з країнами, що не входили до ЄЕС (Австрія, Данія, Норвегія, Португалія, Швеція і Швейцарія), створивши Європейську асоціацію вільної торгівлі (EFTA). По суті, її учасниці продовжували здійснювати самостійну торговельну політику, адже зберігалися національні митні збори, був відсутній єдиний тариф на продукти, імпортовані з третіх країн, митна політика поширювалася тільки на промислові товари

¹⁶⁹ Treaty establishing the European Atomic Energy Community.

URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:xy0024&from=EN> (дата звернення: 18.05.2021)

тощо.¹⁷⁰ Тому ЄАВТ не змогла стати рівноцінним конкурентом ЄЕС та виявилася неефективною у створенні корисної зони вільної торгівлі. Суецька криза і прискорення деколонізації остаточно переконали уряд Великобританії та змусили подати заявку на участь в Європейському економічному співтоваристві, однак, вона тривалий час відхилялася через позицію президента Франції Шарля де Голля.

Римські договори успішно застосовувалися на практиці. За період 1958-1961 рр. мита всередині Спільного ринку були зменшені на 25%, за 1961 - 1966 рр. – ще на 25%. До липня 1968 року всередині ЄЕС були ліквідовані митні бар'єри та закладені основи вільного пересування товарів, людей і капіталів. За термін перехідного періоду торговий оборот країн-учасниць виріс приблизно в 6 разів.

Таким чином, протягом 1950-х років шість західноєвропейських держав (Бельгія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Франція і ФРН) створили три європейські об'єднання – ЄЕС (загальноєкономічне), ЄОУС займався питаннями, пов'язаними з вугіллям і сталлю) та Євратом (для вирішення питань, що стосуються атомної енергетики). Вони ставили перед собою досить схожі цілі, діяли в одній сфері суспільного життя, включали одні й ті ж країни Європи і навіть мали схожу структуру. Через це можна назвати їх співіснування недоцільним. Це було відображено в Конвенції про деякі спільні інститути, що була підписана і набула чинності під час підписання Римських угод. Її суть – домовленість країн-учасниць про те, що Асамблея та Суд будуть єдиними для усіх трьох організацій. Таким чином, у 1958 році була створена Європейська парламентська асамблея, яка у 1962 році буде перейменована в Європейський парламент.¹⁷¹ При цьому самостійна робота Комісій і Рад зберігалася.

¹⁷⁰ Convention establishing the European Free Trade Association.

URL:https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/treaties/en/efta/trt_efta.pdf (Дата обращения: 18.05.2021)

¹⁷¹ European Parliamentary Assembly Resolution on the name of the Assembly (30 March 1962).

URL:https://www.cvce.eu/en/obj/european_parliamentary_assembly_resolution_on_the_name_of_the_assembly_30_march_1962-en-63306da9-c8c8-4a05-b479-ea9e6f5d2c60.html (дата звернення: 19.05.2021)

Успіхи Європейського об'єднання вугілля і сталі та провал планів створення ЄОС остаточно закріпили пріоритети західноєвропейської інтеграції: від окремих галузей до комплексу фінансово-економічної сфери, від економіки до політики. Римські договори стали головною правовою основою виникнення нового інтеграційного правопорядку. Вони затвердили таку інституційну структуру, яка сприяла ще більшому згуртуванню держав, передаючи все більше функцій управління на наднаціональний рівень. Цей процес відіграв найважливішу роль у становленні та розвитку Європейського Союзу.

3.3. Вступ до Організації економічного співробітництва та розвитку

Європейська інтеграція допомогла країнам не просто спільними зусиллями відновитися після Другої світової війни, а й стати самодостатніми у всіх сферах. Тільки об'єднана Європа, яка володіє власним голосом у найважливіших світових справах, була здатна впливати на хід «холодної війни». Сполучені Штати, надаючи економічну допомогу за планом Маршалла, активно стимулювали об'єднавчі тенденції у цих країнах, зміцнюючи і стабілізуючи капіталістичну систему в цілому.

Як вже було сказано у підпункті 2.1., для координації діяльності Програми відновлення Європи 16 квітня 1948 року в Парижі була створена Організація європейського економічного співробітництва. Крім цього, вона приймала рішення, спрямовані на стимулювання економічного співробітництва між країнами-учасниками шляхом лібералізації торгівлі та створення системи багатосторонніх розрахунків. Діяльність організації з відновлення конвертованості валют призвела до створення у 1950 р. Європейського платіжного союзу та укладення в 1956 р. Європейської валютної угоди. У

рамках ОЄЕС ще у 1950 р. був прийнятий кодекс лібералізації торгівлі, який значно знизив кількісні обмеження в торгівлі між країнами-учасниками.¹⁷²

Поступове згортання плану Маршалла призвело до питання про подальше функціонування вищезгаданої організації. Західні держави дійшли висновку, що напрацьований потенціал ОЕЭС доцільно і надалі використовувати для вирішення загальних проблем на благо економічного процвітання. Таким чином, 14 грудня 1960 року в Парижі була підписана Конвенція про Організацію економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) між представниками 20 країн – Австрії, Бельгії, Канади, Данії, Франції, ФРН, Греції, Ісландії, Ірландії, Італії, Люксембурга, Нідерландів, Норвегії, Португалії, Іспанії, Швеції, Швейцарії, Туреччини, Великобританії і США.¹⁷³ Документ вступив у силу 30 вересня 1961 року після її ратифікації усіма державами-учасниками. З боку Італійської республіки було підписаний міністром закордонних справ Джузеппе Пеллой (ХДП) і його заступником Карло Руссо (ХДП).

Конвенція складався з 21 статті та 2 додаткових протоколів. У одному з перших пунктів були викладені основна місії ОЕСР – сприяти розвитку світової економіки, підвищенню рівня життя громадян, допомагати урядам країн-членів забезпечувати стійке економічне зростання, а також підтримувати їх фінансову стабільність в інтересах розвитку світової економіки. Найвищим органом влади, що приймає рішення, оголошувалася Рада, яка складалася з міністрів закордонних справ. Вона наділялася такими повноваженнями, як призначення членів інших органів, передбачених в статуті, створення комітетів та інших допоміжних органів, визначення загальної політики Організації, обговорення досліджень, звітів, затвердження бюджету тощо. Роботою органу керує Генеральний секретар.

¹⁷² Ventresca R. Prove tecniche d'integrazione. L'Italia, l'Oece e la ricostruzione economica internazionale (1947-1953). Milan: Franco Angeli, 2017. P.97.

¹⁷³ Convention on the organization for economic cooperation and development // Organization for economic cooperation and development. Paris: OECD. 1965. P. 43-50.

Як представник держави-учасниці, італійський уряд має постійну делегацію при ОЕСР, яка складається з посла та дипломатів. В якості члена Ради посол Італії, спільно зі своїми колегами, погоджує програму роботи на календарний рік, встановлює об'єм річного бюджету. Варто відмітити, що розмір щорічного внеску країн-членів розраховується по певній формулі, яка базується на відповідних економічних показниках кожної з них. Дуже важливу роль грають профільні комітети, які займаються проблемами вузької спрямованості. Це дозволяє організації охопити різні сфери діяльності, серед яких економіка, торгівля, транспорт, освіта, сільське господарство тощо.

Підготовкою матеріалів, необхідних для роботи комітетів Організації, займаються Директорати. По суті, це міжнародні інформаційно-аналітичні центри. Вони організовують щорічні зустрічі міністрів, засідання комітетів за участю представників національних урядів (двічі на рік), а також періодичні засідання експертів – співробітників дослідницьких інститутів, освітніх установ, неурядових організацій країн-членів і партнерів ОЕСР. Ще одна функція цих органів – розробка та реалізація аналітичних проєктів. Вони зазвичай полягають в моніторингу і зборі статистичних даних для вивчення та прогнозування поточних проблем, у тому числі у сфері економіки, освіти, соціально-економічного розвитку, науки та інноваціях.

Делегації держав відіграють важливу комунікаційну роль у забезпеченні зв'язків між Секретаріатом та національними урядами. Вони спостерігають за діяльністю комітетів, представляють позиції своїх країн на багатосторонніх переговорах, прагнуть сприяти поширенню рекомендацій ОЕСР на місцях. Завдяки цьому була досягнута максимальна ефективність роботи організації.

Таким чином, план Маршалла найбезпосереднішим чином дав старт європейській інтеграції. У той же час, США отримали завдяки цьому щонайпотужнішого союзника у «холодній війні», зміцнивши та відтворивши його за власним зразком, що, зрештою, зумовило результат глобального протистояння наддержав. Тому основне значення допомоги по лінії плану Маршалла було не лише економічним, але і політичним.

Висновки

Повоєнні роки в Італії характеризувалися глибокою економічною кризою, яка відкинула країну за найважливішими показниками на рівень, нижче довоєнного. Цей важкий період супроводжувався початком бурхливих процесів соціальних, демографічних, економічних і політичних змін та перетворень, які охопили увесь світ. Повоєнна Західна Європа змушена була шукати своє власне місце в Ялтинсько-Потсдамській системі міжнародних відносин, двома полюсами якої стали Радянський Союз та Сполучені Штати Америки.

Італія активно почала вживати заходів з демократизації країни. Після ліквідації монархії та прийняття Конституції, першочерговим завданням стало відновлення зруйнованої економіки. Правляча Християнсько-демократична партія та її лідер Альчіде де Гаспері були прихильниками співпраці зі США, тому активно виступали за долучення Італії до плану Маршалла. Детально проаналізувавши всі аспекти цієї програми, можна зробити висновок, що уряд Республіки прийняв дійсно вигідне для країни рішення.

Завдяки фінансуванню за планом Маршалла вже у 1949-1950 роках була здійснена масштабна промислова реконструкція, яка дозволила використовувати на італійських заводах передові технології. Також саме завдяки американській допомозі був зроблений перший крок до євроінтеграції – у 1948 році в Парижі була створена Європейська організація економічного співробітництва. Таким чином, американська програма допомоги зіграла ключову роль не тільки в італійському «економічному диві», але і в об'єднанні Європи.

Розвиток важкої промисловості Італії після Другої світової війни також безпосередньо пов'язаний з діяльністю Інституту промислової реконструкції. Завдяки реалізації плану Маршалла, його фінансування збільшилося в рази. У свою чергу, IRI, зайнявся активним розвитком сталеливарної промисловості, завдяки чому Італія змогла стати конкурентоспроможною на світовому ринку.

Ще одним плюсом цієї організації варто відзначити її прагнення розвивати відсталий Південь країни.

На вирішення цієї проблеми була спрямована ще одна важливіша внутрішня реформа – аграрна. Земельне питання було одним з найгостріших ще до бойових дій. Величезні поміщицькі латифундії на Півдні та у Центральній Італії, широке поширення кабальних форм оренди наочно свідчили про наявність феодальних пережитків у сільському господарстві країни. У 1950 році держава націоналізувала, а потім перепродала селянам приблизно 1,5 млн гектар землі поміщиків. Ця реформа значно поліпшила становище селян у державі.

Ще одним фактором, який і досі стимулює розвиток італійського виробництва, стала участь країни у процесі економічної інтеграції країн Західної Європи. Італія повинна була підтягуватися до рівня своїх більш сильних партнерів, інакше їй загрожувала поразка в конкурентній боротьбі з ними на світовому ринку.

Під час дослідження було виявлено, що розвиток європейської інтеграції міг відбуватися двома шляхами. При першому варіанті акцент робився на створення військово-політичного об'єднання за участю ФРН – у такому випадку формувалася б потужна європейська опора НАТО. Спробою реалізації такого шляху став план створення Європейського оборонного співтовариства з відповідними політичними інститутами. Як відомо, проект створення ЄОС був провалений через супротив французького парламенту в серпні 1954 року. Стало зрозуміло, що Західна Європа не дозріла для політичної та військової інтеграції на наднаціональній основі.

У підсумку, процес зближення пішов по другому, вже випробуваному в Організації європейського економічного співробітництва (1948), варіанту: починаючи з економічної сфери, аби потім включити і політичні інститути. Він був покликаний прискорити процес реконструкції, сприяти створенню в Західній Європі стабільної соціально-економічної ситуації, включити ФРН у західний блок та разом із цим надати Франції деякі гарантії щодо її партнера-

суперника. Одночасно з цим, Сполучені Штати отримували собі сильного союзника у «холодній війні».

Таким чином, протягом 1950-х років формується ідея плавної економічної інтеграції. Свого піку вона досягла у 1957 році при створенні Європейського Економічного Співтовариства, яке об'єднало сільськогосподарські та промислові ринки Франції, ФРН, Італії, Бельгії, Люксембургу та Нідерландів у єдине ціле. Євроінтеграція зіграла найважливішу роль для Республіки, яка змогла збільшити в 3 рази обсяг промислового виробництва за 1950-1962 рр.

У роботі продемонстровано, яким чином вже за 5 років після війни Італія змогла відновити зруйновану економіку і стати на шлях прискореного індустріального розвитку, що відбувався неймовірно швидкими темпами та наздоганяв (а за деякими показниками навіть обходив) провідні світові капіталістичні держави. Підсумком італійського «економічного дива», вагомий внесок у яке здійснила американська допомога за Програмою відновлення Європи, стало те, що вже до 1962 року Італія із середньо розвиненої країни за промисловим рівнем перетворилася на високорозвинену.

Список джерел та літератури

1. Директива №16 о восстании. 10 апреля 1945 г. (извлечение) // Хрестоматия по Новейшей истории: В 3-х т. М., 1960-1961. Т.2. М., 1960.
2. Договор об учреждении Европейского объединения угля и стали// "Документы Европейского союза", том 2. М.: Межд. изд. группа "Право", 1994. URL:<https://docs.cntd.ru/document/901771691> (дата звернення: 13.05.2021)
3. Закон "О взаимном обеспечении безопасности" 10 октября 1951 г. // Хрестоматия по Новейшей истории в 3-х т. М., 1960-1961. Т. 3, ч. 1. М., 1961. С. 415-416.
4. Из речи У. Черчилля в Фултоне, 5 марта 1946 г. // Хрестоматия по Новейшей истории: В 3-х т. М., 1960-1961. Т. 3: 1945-1961. Ч.1: Документы и материалы. М.: "Издательство социально-экономической литературы", 1961. С. 437-439.
5. Краткое военное перемирие. URL:<https://avalon.law.yale.edu/wwii/italy01.asp> (дата звернення: 30.04.2021)
6. Пакт о единстве действий между Итальянской коммунистической партией и Итальянской социалистической партией 28 сентября 1943 г. (извлечение) //Хрестоматия по Новейшей истории: в 3-х т. М., 1960-1961. Т.2: 1939-1945. Документы и материалы. М.: "Издательство социально-экономической литературы", 1960. С. 327-328.
7. Резолюции 4-й сессии Генеральной Ассамблеи ООН (1949 год). Документ № A/RES/289 (IV) (Вопрос о судьбе бывших итальянских колоний). URL:<https://www.un.org/ru/ga/4/docs/4res.shtml> (дата звернення: 20.10.2020)
8. Сообщение по радио о смещении Муссолини с поста главы правительства 25 июля 1943 г. // Хрестоматия по Новейшей истории: в 3-х т. М., 1960-1961. Т.2: 1939-1945. Документы и материалы. М.: "Издательство социально-экономической литературы", 1960. – 321 с.

9. Agreement for United Nations Relief and Rehabilitation Administration, November 9, 1943. URL: <http://www.ibiblio.org/pha/policy/1943/431109a.html>.
(дата звернення: 17.10.2020)
10. Condizioni aggiuntive di armistizio con l'Italia.
URL: http://www.cassibilenelmondo.it/Lungo_armistizio.htm (дата звернення: 05.05.2021)
11. Convention establishing the European Free Trade Association.
URL: https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/treaties/en/efta/trt_efta.pdf (дата звернення: 13.05.2021)
12. Convention on the organization for economic cooperation and development // Organization for economic cooperation and development. Paris: OECD. 1965.
URL: https://www.circolorossellimilano.org/MaterialePDF/sette_punti_partito_azione.pdf (дата звернення: 10.05.2021)
13. Constitution of the Italian Republic.
URL: http://www.senato.it/documenti/repository/istituzione/costituzione_inglese.pdf (дата звернення: 13.10.2020)
14. Decreto legislativo 23 gennaio 1948, n. 9.
URL: <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/gu/1948/01/27/21/sg/pdf> (дата звернення: 13.10.2020)
15. Decreto legislativo del Capo provvisorio dello stato, 31 dicembre 1947, n.1744.
URL: <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/gu/1948/03/08/57/sg/pdf> (дата звернення: 11.01.2021)
16. Demofilo. Le idee ricostruttive della Democrazia cristiana. Roma, 1943.
17. Foreign Assistance Act of 1948// 80th Congress, 2D Session, Chapter 169. April 3, 1948. Washington, 1948.
URL: http://www.marshallfoundation.org/library/documents/Marshall_Plan/Reports/Foreign_Assistance_Act_of_1948.pdf (дата звернення: 09.10.2020)

18. I 'sette punti' del Partito d'Azione (luglio 1942).
URL:https://www.circolorossellimilano.org/MaterialePDF/sette_punti_partito_azione.pdf (дата звернення: 01.11.2020)
19. Legge 10 agosto 1950, n. 646 (Cassa per il Mezzogiorno)
URL:<http://www.consiglioregionale.calabria.it/upload/istruttoria/Legge%20n%20646-1950.pdf> (дата звернення: 13.01.2021)
20. Letter to Premier de Gasperi on Italian Participation in the European Recovery Program. September 17, 1948 // Public Papers of the Presidents: Harry S. Truman, 1945-1953.
URL:<http://www.trumanlibrary.org/publicpapers/index.php?pid=1808&st=&st1=> (дата звернення: 05.10.2020)
21. L'Ordine del giorno Grandi - 25 luglio 1943.
URL:<https://www.anpi.it/storia/283/lordine-del-giorno-grandi-25-luglio-1943> (дата звернення: 25.04.2021)
22. Speech by George C. Marshall, "European Initiative Essential to Economic Recovery", June 5, 1947 // Department of State Bulletin, 15 June 1947.
URL:http://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/marshall/large/documents/index.php?pagenumber=2&documentdate=1947-06-05&documentid=8-7. (дата звернення: 05.10.2020)
23. The Declaration of 9 May 1950. URL:https://www.cvce.eu/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/3b073a30-f149-4016-8a58-281270d4336f/Resources#84eb5a1a-64d7-4b77-bf0b-23e8a41edb64_fr&overlay (дата звернення: 25.04.2021)
24. The North Atlantic Treaty.
URL:http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm?selectedLocale=en (дата звернення: 05.10.2020)
25. Trattato che istituisce la Comunità Economica Europea e documenti allegati.
URL:<https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/IT/TXT/PDF/?uri=CELEX:11957E/TXT&from=EN> (дата звернення: 13.05.2021)

26. Trattato che istituisce la Comunità economica europea, trattato CEE – testo originale (versione non-consolidata).
URL:http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/treaties_ec_it.htm. (дата звернення: 13.05.2021)
27. Treaty establishing the European Atomic Energy Community. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:xy0024&from=EN> (дата звернення: 13.05.2021)
28. Treaty establishing the European Coal and Steel Community. URL:https://www.cvce.eu/obj/treaty_establishing_the_european_coal_and_steel_community_paris_18_april_1951-en-11a21305-941e-49d7-a171-ed5be548cd58.html (дата звернення: 01.05.2021)
29. Treaty of Peace with Italy. Paris, 10 February 1947.
URL:<https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%2049/v49.pdf> (дата звернення: 05.10.2021)
30. Арбатова Н.К. Внешняя политика Италии. Процесс формирования и осуществления. М.: "Наука", 1984. – 224 с.
31. Батталья Р. История итальянского движения сопротивления (8 сентября 1943 г.— 25 апреля 1945 г.). — М.: Издательство иностранной литературы, 1954.
32. Варес П. А. Рим и Вашингтон. История неравного партнерства. М.: "Наука", 1983. – 320 с.
33. Григорьева И.В. Италия в XX веке. М.: "Дрофа", 2006. – 256 с.
34. Доллман Е. Переводчик Гитлера. Десять лет среди лидеров нацизма. 1934-1944. М.: Центрполиграф, 2008.
35. Исраэлян В. Л. Дипломатия в годы войны 1941-1945 гг. — М.: Международные отношения, 1985.
36. Иванян Э.А. История США. М.: "Дрофа", 2008. – 571 с.

37. История дипломатии: в 5 т.// Громыко А.А., Земсков И.Н. (ред.) Т. 4. Дипломатия в годы второй мировой войны. М.: Государственное издательство политической литературы, 1975. 756 с.
38. История дипломатии: в 5 т.// Громыко А.А., Земсков И.Н. (ред.) Т. 5, кн.1. М.: Государственное издательство политической литературы, 1974. 750 с.
39. Канделоро Дж. Профсоюзное движение в Италии. М.: Прогресс, 1953.
40. Комолова Н.П. Движение Сопротивления и политическая борьба в Италии (1943 – 1947). М. : "Наука", 1972. – 443 с.
41. Комолова Н.П. Новейшая история Италии. М.: "Просвещение" 1970. – 319 с.
42. Лисовский Ю.П. Италия: от фашизма к демократии. М.: "Наука", 1990. – 288с.
43. Секретная переписка Рузвельта и Черчилля в период войны/Пер. с англ. М., 1995. 598 с.
44. Скорцени О. Неизвестная война. Минск: Попурри, 2012. 592 с.
45. Тридцать лет жизни и борьбы Итальянской коммунистической партии. Сборник статей и документов, М., 1953. 680 с.
46. Tamaro A. Due anni di storia, 1943 - 1945 (Vol I). Roma, 1948. 340 p.
47. Bindi F. Italy and the European Union. Washington: Brookings Institution Press, 2011. 246 p.
48. Bordo M., Eichengreen B. A Retrospective on the Bretton Woods System: Lessons for International Monetary Reform. Chicago: University of Chicago Press, 1993. 676 p.
49. Castronovo V. Storia dell'IRI. Vol.1: Dalle origini al dopoguerra. Laterza: Editori Laterza, 2012. 635 p.
50. Clough S.B. The Economic History of Modern Italy. N.Y., 1964. 458 p.
51. Dalle origini al dopoguerra: riorganizzare il sistema industriale e bancario per superare la crisi (1933-1945). URL: <http://www.archiviostoricoiri.it/index/pagina-82.html> (дата звернення: 20.10.2020)
52. Diebold W. The Shuman Plan Kipping M., Ruggero R., Dankers J. The Emergence of New Competitor Nations in the European Steel Industry: Italy and the

- Netherlands, 1945-1965. 96 p.
 URL:<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/713999209> (дата звернення: 13.05.2021)
53. Dinan, D. *Ever Closer Union: An Introduction to European Integration*. London: Palgrave Macmillan, 2005. 665 p.
 54. Dunnage J. *Twentieth-century Italy: A Social History*. Logman, 2002. 271 p.
 55. Hughes H. S. *USA and Italy*. Massachusetts, 1953. 213 p.
 56. Franzinelli M, Magnani M. Beneduce. *Il finanziere di Mussolini*. Milan: Arnoldo Mondadori Editore, 2009. 314 p.
 57. Galli G. «Storia della DC», 1943-1993 : mezzo secolo di Democrazia cristiana, Kaos Edizioni, 2007. 365 p.
 58. Gowland D., Dunphy R., Lythe C. *The European Mosaic : Contemporary Politics, Economics and Culture*. Harlow: Pearson Education, 2006. 594 p.
 59. *Il comunismo italiano nella seconda guerra mondiale*. Rome: Editori Riuniti, 1963. 354 p.
 60. Kesselring A. *Soldat bis zum letzten Tag*. Schnellbach: Bublies-Verlag, 2000. 473p.
 61. Nugent N. *The Government and Politics of the European Union*. London: Palgrave Macmillan, 2006. 512 p.
 62. Pavone C. *Una guerra civile. Saggio storico sulla moralità nella Resistenza*. Turin: Bollati Boringhieri, 2006.
 63. Portelli A. *L'ordine è già stato eseguito: Roma, le Fosse Ardeatine, la memoria*. Roma, 1999. 456 p.
 64. Posner M., Woolf S. *Italian Public Enterprise*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1967. 238 p.
 65. Raftopoulos R. *Italian Economic Reconstruction and the Marshall Plan. A Reassessment*. PIFO Occasional Papers No.3/2009. Geissen, 2009. 18 p.
 66. Romeo R. *Breve storia della grande industria in Italia 1861-1961*. Milano: Arnoldo Mondadori Editore, 1988. 375 p.

67. Sassoon D. Contemporary Italy: Politics, Economy and Society Since 1945. Longman, 1987. 336 p.
68. Schuster I. Gli ultimi tempi di un regime. Milan, 1960. 382 p.
69. Sereni E. La questione agraria nella rinascita nazionale, Torino: Einaudi, 1975. 341p.
70. Tarchiarii A. Dieci anni tra Roma e Washington. Milano, 1955. 328 p.
71. Tupini G. I Democratici Cristiani, Milano, 1954. 214 p.
72. Turone S. Storia del sindacato in Italia, 1943-1969. Dalla Resistenza all' "autunno caldo". Roma; Bari, 1975. 149 p.
73. Ventresca R. Prove tecniche d'integrazione. L'Italia, l'Oece e la ricostruzione economica internazionale (1947-1953). Milan: Franco Angeli, 2017. 300 p.
74. Wieser T. Italy: A Difficult Democracy: A Survey of Italian Politics. Cambridge University Press, 2010. 138 p.

Резюме

У дипломній роботі на основі джерел та історіографічної бази була всебічно розглянута роль демократизації, італо-американського співробітництва та євроінтеграції у економічному підйомі Італії в межах досліджуваного періоду. Були виявлені та проаналізовані зовнішні та внутрішні фактори, які спричинили швидке відновлення промислового потенціалу країни. За результатами проведеного дослідження було встановлено, що американська допомога за планом Маршалла відіграла ключову роль не тільки у покращенні економічного стану Італії, а й у процесі євроінтеграції. Низка договорів, підписаних між 6 країнами Західної Європи у 1950-х роках, призвели до утворення спільного ринку, який охоплював усі сфери господарства. Результати такого співробітництва призвели до того, що кількість країн, бажаючих приєднатися нього постійно зростала. Таким чином, італійське «економічне диво» – це результат низки вдало проведених реформ, які охоплювали внутрішню та зовнішню політику Першої республіки.

Ключові слова: економічне диво, Конституція, Італія, Альчіде Де Гаспері, Християнсько-демократична партія, план Маршала, Європейське об'єднання вугілля і сталі, євроінтеграція.

Summary

In the thesis on the basis of sources and historiographic base, the role of democratization, Italian-American cooperation and European integration in the economic recovery of Italy within the framework of the study period was comprehensively considered. External and internal factors were identified and analysed, which led to the rapid restoration of the country's industrial potential. According to the results of the study, it was found that American assistance under the Marshall Plan played a key role not only in improving the economic condition of Italy, but also in the process of European integration. A number of treaties signed between 6 Western European countries in the 1950s led to the formation of a common market that covered all areas of agriculture. The results of such cooperation have led to the fact that the number of countries wishing to join it has been constantly growing. Thus, the Italian "economic miracle" – the result of a number of successfully implemented reforms that covered the domestic and foreign policies of the First Republic.

Key words: economic miracle, Constitution, Italy, Alcide De Gasperi, Christian Democratic Party, Marshall Plan, European Coal and Steel Association, European Integration.